

Madách Könyvtár — Új folyam 38.

Papp-Szász Lajosné
Két Szontagh-életrajz

A sorozat eddig megjelent köteteit lásd az utolsó lapokon!

Papp-Szász Lajosné

Két Szontagh-életrajz

A szöveget gondozta és az utószót írta:

Praznovszky Mihály

A jegyzeteket írta:

Andor Csaba

Madách Irodalmi Társaság–Mikszáth Kálmán Társaság

Csesztve–Horpács

2004

Készült Budapesten, 2004-ben. Felelős kiadó,
műszaki szerkesztő, borító:

Andor Csaba

ISBN 963 9386 24 3

ISSN 1219–4042

Visszaemlékezés iglói Szontagh Pálra

Kedves Pál bátyám születése napja van ma, midőn e sorokat kezdem, szeptember 12-e! Kilencvenkét esztendő volt, ha élne. 1820-ban született Szécsény mezővárosban, Nógrád vármegyében, meghalt 1904. évi június 15-én Horpácson, saját birtokán, ugyancsak Nógrád megyében. Ott is temették el.

Szülei voltak: Szontagh István, több megye táblabírája, a szász choburg-gothai uralkodó herceg udvari tanácsosa és farádi Veres Anna.

Mielőtt e följegyzésekhez fognék, mentségemül fel kell hoznom, hogy erre csakis rokonaim megtisztelő felszólítása, meleg biztatása bátorított. Mert hiszen sohasem voltam hivatásos író; ezenkívül pedig adataim is igen hiányosak. Ennek főoka éppen Pál bátyánk szerénységéből ered. Ő önmagáról beszélni egyáltalában nem szeretett. Gyakran igyekeztem beszélgetésünket saját életére terelni, azonban mindannyiszor nagyon kevés sikerrel. Alig mondott egy-két eseményt, már más tárgyra fordította a szót. Talán dicsekvésnek tartotta volna, ha élete nemes, fordulatokban gazdag folyását beszélte volna el. Pedig ez némileg következetlenség volt tőle, miután több ízben kifejezte előttem azon kívánságát, hogy majd halála után életrajzát én írjam meg.

Igyekszem híven elmondani mindazt, amire vissza tudok emlékezni, és amit itt-ott tőle vagy szüleimtől hallottam, vagy amit meglevő leveleiből s egyik-másik reá vonatkozó és birtokomban lévő adatból összeböngészhetek.

Szülei kiváló gondot fordítottak gyermekeik tanítására. Mind tehetségesek voltak, s ez természetesen feladatukat nagyon megkönnyítette. Mindig úgy hallottam azonban, miszerint a kis Pali rendkívül élénk, sőt makacs és szófogadatlan fiúcska volt. Egyszer például, midőn nagyanyámnak vendégei voltak, kiknek be akarta őt mutatni: az ágy alá bújt, s nem volt rábírható sem ígéretekkel, sem fenyegetéssel, hogy onnan kimásszék. Más alkalommal egy gyermekcsiny miatt megbüntette keservesen sírt, majd amikor elcsendesedett, azzal fordult hozzá édesanyja: no, Palkó, megbékültünk már? mire a kis Pali dacosan azt válaszolta: „még nem, csak pihenek”, és elkezdte újból a sírást.

A gimnázium alsó 4 osztályát a szülői háznál végezte, ahol magántanító oktatásában részesült. Az 5. osztályt, vagyis a retorikát Eperjesen hallgatta már, hol egyik tanára Krayzel András volt,¹ kinek vezetése és tanítása alatt kedvelte meg a klasszikusokat. 1833–34-ben a hatodik osztályt, a poétikát a losonci református kollégiumban² járta Homokay³ tanár alatt. Magánmentora itt a későbbi agárdi⁴ evangélikus pap és akadémiai tag: Fabó András⁵ volt. Itt és ezek által szerette meg a magyar irodalmat, melyet élete végéig művelt és ápolt szabad óráiban. Iskolai tanulmányainak befejezésére a budapesti tudományegyetemre jött, melynek 1834–39-ig szorgalmas hallgatója volt. Tanulmányait mindenütt kitűnő sikerrel végezte.

Az iskolából kilépve Bónis Sámuel (anyámnak sógora),⁶ akkori szabolcsi követ oldala mellett a szokásos országgyűlési gyakorlatra ment. A következő 1840 február havában felesküdt királyi táblai hites jegyzőnek, jurátusnak, és ugyanezen év tavaszán beutazta a szlavóniai megyéket, valamint Horvátországot, Fiumét, Triestet és Velencét nagybátyja, Szontagh Lajos⁷

társaságában, ki akkor a néhai kancellár, Erdődy József gróf özvegyének⁸ jogigazgatója és teljes meghatalmazottja volt, s annak horvátországi uradalmait látogatta meg hivatalból.

1840 nyarán Nógrád megye tiszteletbeli aljegyzője lett, s ugyanezen év őszén Budapestre jött Lissovényi László⁹ tabuláris ügyvéd mellé a jurátuskodás folytatása végett.

1841-ben az úgynevezett Szent István-i törvénykezési szakon Szerencsy István¹⁰ királyi személynök és társai előtt ügyvédi vizsgálatot tett, mégpedig kitűnő sikerrel. A következő 1842. évben váltóügyvédi vizsgát tett Végh¹¹ váltótörvényszéki elnök és társai előtt. Ismét kitűnő sikerrel. Januártól ápriliséig mint megyei jegyző folytatta működését, s ez év április havában már szolgabírónak választották. Az 1845-i tisztújítás alkalmával Nógrádban újból megválasztották szolgabírónak, miután főszolgabírónak való megválasztása részben baráti ígéretek és tekintetek, részben pedig intrikák miatt meghiúsult.

Az 1847. évi novemberre Pozsonyba összehívott országgyűlésre Libetbánya szabad királyi város részéről követnek választott Radvánszky Antal,¹² akkor zólyomi első alispánnak baráti közvetítése folytán. E törvényhatóság kicsiny és szegény lévén, Szontagh Pál napi díj nélkül szolgálta azt mint követ; éppúgy, mint ahogy előbb megyéjét is ingyen szolgálta.

1848 április havában fogalmazónak lett kinevezve Pulszky Ferenc¹³ államtitkár javaslatára a Bécsben székelő magyar külügyminisztériumba. Alig fél évre rá, 1848. november 11-én Bécsben letartóztatták és börtönbe vetették azért, mert előmozdította Bem tábornoknak Bécsből való menekülését. Csaknem egy évig tartó vizsgálati fogság után 2 évi súlyos börtönbüntetésre ítéltetett.

* * *

Ennek történetét Pulszky Ferenc „Életem és korom” című művében, valamint Tóth Béla „Mendemondák” című könyvében a következőképpen adja elő: Bécs ostromának kezdetén Pulszky Ferenc kénytelen volt Bécset elhagyni. Ez alkalommal egy útlevelet vitt magával, amelyen a személyleírás kitöltve nem volt; szólt pedig ez útlevel: „Herr Johann Schneider, gräfl. Széchényi'scher Wirthschaftsbeamter”¹⁴ nevére. Miután Pulszky a határon szerencsésen átjutott, és az útlevelekre többé szüksége nem volt, visszaküldte azt Veszter Sándor útján¹⁵ Parendorfból a bécsi kancelláriába Szontagh Pálnak. Bécs bevétele napján Szontagh Pál és Henszlmann Imre¹⁶ még a kancelláriában voltak, amidőn sietve hozzájuk érkezett a bécsi ellentállás egyik vezetője, Messenhauser,¹⁷ és megkérte őket, segítsék Bem tábornokot megmenteni, rejtsek el a kancelláriában. Ezt egyikük sem találta alkalmas helynek, mert hiszen ott volt az első házkutatás várható. De Messenhauser megjegyezte: „Er folgt mir auf dem Fuss”,¹⁸ és Bem csakugyan benyitott az ajtón az akadémiai légió egyenruhájában, oldalán könnyen megsebesülve. Zsulavszkyval (Kossuth sógorának testvérével)¹⁹ ő volt az utolsó, ki a Praterben az úgynevezett „csillagtorlaszt” elhagyta, s azon pillanatban Bem szavai szerint: „une piece d’obus”²⁰ által meghorzsoltatott. Panaszkodott, hogy a nemzetőrök elhagyták „ils ont eu peur.”²¹ Erre rövid tanácskozás után elvitték Bemet Szontagh Pál lakására, ahol elsősorban sebeit akarták ápolásba venni, de Bem megjegyezte: „ich hab’ eine gute Leib”²² és egyszerűen angol tapaszt ragasztott rá. Henszlmann Imre azután felső ruhát és cilindert szerzett Bemnek (Nagy Lajos²³ udvari titkár, később soproni törvényszéki elnöktől), ellenben az ő akadémiai légióbeli egyenruháját és kalapját Szontagh Pál égette el a kály-

hában. Bem nem akart a kardjától megválni, mire Szontagh Pál figyelmeztette: „vous êtes maintenant bourgeois”,²⁴ mire Bem azt mondta: „eh bien, je prendrai au moins mon parapluie.”²⁵ Bem kardját azután bedobta a Burg-istállók egyik nyitott ablakán. (Én úgy emlékezem, hogy a Duna-csatornába dobta.) A Johann Schneider névre kiállított útlevel segítségével azután sikerült Bemnek fiákeren a Linián átmenni, és minden nagyobb akadály nélkül Pozsonyba érkezett.

(Évek múltán, midőn unokaöccse látogatására Graefenbergben volt Pál bátyám, ezt megtudták az ott időző lengyelek, és testületileg tisztelegtek nála nemzeti öltözetükben, köszönetüket fejezván ki honfitársuk megmentéséért.)

Néhány nappal később elfogták Szontagh Pált (a portás árulta el), és csaknem egy évig tartó vizsgálati fogság után a haditörvényszék következő ítéletét olvasták fel előtte (lásd „Wiener Zeitung” 1849. október 16-i számát):

„Paul von Szontagh aus Szécsény, Neograder Comitatus in Ungarn gebürtig. 29 Jahre alt, evangelisch, ledig, gewesener Ministerial-Concipist des vormaligen ungarischen Ministeriums des Äusseren, ist durch sein, mit dem erhobenen Tathbestande übereinstimmendes Geständniss überwiesen, dem mit der Proclamation Sr. Durchlaucht des Herrn F. M. Fürsten zu Windisch-Grätz vom 26. Oktober 1848 zur Auslieferung bezeichneten, an der Spitze des bewaffneten Aufruhrs in Wien gestandenen Rebellenführer Bem zur Flucht behilflich gewesen zu sein, indem er ihm nicht nur ein Asyl in seiner Wohnung anboth, sondern ihn auch nach 48 Stündiger Beherbergung bewog, durch Benützung zur Flucht eines staatsgefährlichen Verbrechers von dem über ihn abgehaltenen Kriegerrechte nach den Strafgesetzbuches

1. Theil § 193. und 194. über den ausgestandenen elfmonatlichen Untersuchungs-Arrest noch zu zweijährigen schweren Kerker verurtheilt und diese Sentenz am 12. d. kundgemacht worden. Wien, den 15. Oktober 1849. Von der k. k. Central-Militär-Untersuchungs-Commission.”²⁶

* * *

Mint nálam lévő Bibliájában felírva találtam: 1849. november 1. napján reggel 6 órakor érkezett Pál bátyám az olmützi várbörtönbe. „November 5-én délután mintegy 3 órakor tizenegy láncszemből álló vasat vertek mindkét lábamra. Kelt olmützi vártömlőcz 46 szám alatt 1849 évi November 5-én, – ezen vas sulya, mint mondják 3¹/₂ font.” Így írta ő azt sajátkezűleg Bibliájába, hol ezen kívül még a következő jegyzetek vannak: „November 4-én este Gróf Károlyi I. Ther.²⁷ városba menete előtt megajándékozott 25 szivarral.” „November 18-án az új profoss Kreutzinger egy pár ezüst étszereimet (kés és villa) felsőbb generalcommandói rendelet folytán confiskálta.”

Ezen felül még összes holmijának jegyzékét írta be e Biblia hátsó lapjára. Csak könyveit idézem: „Goethe munkái első kötet, ezen szent Biblia; Tacitus; angol szótár; Kölcsey naplója; Kalendar 1850-re.”

Mint tőle hallottam, a kovácsnak, ki a vasat reá verte, egy talpért dobott oda, amin az illető mesterembernek szemé-szája elállt. Pál bátyám ezt később így indokolta: tudja meg a németje, hogy magyar embert vert vasra.” Ezen békóvasat, mely bal kezét és jobb lábát fűzte össze, 1850 március 4-ig viselte,

ennek hordása egész életében meglátszott rajta, mintha még mindig húzná a láncot járása közben.

Ekkor újabb rendelet folytán a békóvasat levették róla, és úgynevezett katonavasat adtak neki érte cserébe két hétre, amikor ettől is megszabadult, és csak egyszerű börtönbüntetésben részesült, mely július végéig tartott. Fogságának hátralevő idejére akkor megkegyelmezést nyert.

Pál bátyámat hozzátartozói és barátai később szemrehányással kérdezték, miért nem tagadta le Bem megszöktetését, hiszen nem volt ellene más tanú, mint a portás, mert az jelentette föl. Mire ő azt felelte, hogy szégyellt volna hazudni. Ez jellemző rá nézve egész életfolyásán át.

Fogságában szorgalmasan olvasta a Bibliát, melyet később is mindig magával hordott, bárhol járt, kelt. Azonban a 19. század elején az emberek lelkületébe annyira beoltott szkepticizmustól teljesen megszabadulni nem tudott, pedig szeretett volna. Ezen vívódását bizonyítják egy – Antónia nővérének²⁸ ajándékozott – imakönyvbe írt eme sorai is:

„Nyugtalanul fürkészs, forr, kételked és tagad a fej. –
Áhítatos hitben lel nyugodalmat a sziv.”

Gyakran beszélgettünk vallásról együtt. Soha nem igyekezett másnak hitét megingatni, ellenkezőleg: vágyva áhította, vajha erősebb, biztosabb lenne az övé. Házában Horpácson minden évben Szent István napján isteni tiszteletet tartatott az illetékes evangélikus lelkésszel, a híveknek úrvacsora kiosztással egybekötve. Sőt végrendeletében is meghagyta, hogy halála után is mindig megtartsák e kegyeletes szokást.

Fogolytársaival jó barátságban volt. A profoss jó borra valóért mindig készségesen hozott nekik bárminemű ételt. Sokan látogatták meg a rabokat. Ilyenkor, ha valaki Olmützbe készült hozzátartozóját meglátogatni, azt rendesen tudatta az ismerős többi fogoly rokonaival, és rejtve vitték a leveleket és otthonról való híreket. Nyilvánosan csak a legközömbösebb dolgokról írhattak, mert úgy a kapott, mint az írott leveleket átolvasták, esetleg el is kobozták a felügyelők. Szüleim²⁹ is voltak Pál bátyámnál. Sokan írtak azon szomorú időkben a tömlöcben sínlődő hazafiak közül börtöndalokat, melyek némi vigasztalást és szórakozást szereztek nekik. A kiszabaduló Szontagh Pált is versben búcsúztatta Barsy József³⁰ kiváló tudós, a későbbi akadémiai tag, valamint keszi Hajdu Lajos,³¹ a kisújszállási gimnázium add professzora.

Olmützből az 1850. július 22-én kelt császári kiáltvány alapján bocsátatott szabadon. Ekkor haza sietett Szécsénybe, majd megrongált egészségére való tekintettel, édesatyám meghívása folytán az ő lapujtói (Nógrád megye) birtokára vonult vissza, ahol 1853. év tavaszáig tartózkodott. Szülei ekkor a horpácsi birtokot adták neki, mire Szontagh Pál oda is költözött, bár nem szívesen, mert sokkal jobban szeretett az irodalommal foglalkozni, semmint a gazdasággal vesződni. Ez időtől kezdve Horpácson lakott most már állandóan.

A passzív rezisztenciához mindvégig állhatatosan hű maradt az alkotmány helyreállításáig, dacára rendőrfelügyeleti állapotának.

Még 1843-ban ismerkedett meg Fráter Pál³² akkori Nógrád megyei alispán házában Madách Imrével,³³ *Az ember tragédiája* írójával, kivel bátyám haláláig tartó meghitt barátságot kötött.

Madách életírói egybehangozóan állítják, miszerint költészetének fejlődéséhez és egész valójának érleléséhez Szontagh Pál barátsága nagyban hozzájárult. Tudvalevőleg Szontagh Pál volt az, ki Madáchot rábeszélte, hogy *Az ember tragédiájával* lépjen ki a homályból, s mutassa be azt Arany Jánosnak.

* * *

Balassagyarmaton, nemkülönben egész Nógrád megyében, akkor eleven élet lüktetett. Sokat politizáltak, mulattak és intrikáltak az emberek, s Szontagh Pálnak alkalmá nyílt, hogy pezsgő élccel, vagy ha kellett, maró gúnnyal is biztosítsa magának a többséget. A „Nógrádi képcsarnok”-ot Madách és Szontagh Pál együtt szerkesztették. Ez csípős epigrammáknak füzete volt, mely nyomtatásban sohasem jelent meg, csak kéziratban forgott a megyei szereplők kezén.³⁴ Pulszky Ferenc is szolgáltatott hozzá egy pár elmésséget. A gyűjtemény 1844-ből származik³⁵ és 45 epigrammát tartalmaz. Báró Vay alkancellárnak³⁶ volt ajánlva.

* * *

Leányos házakhoz is együtt jártak ők. Nagyanyám (Veres Anna³⁷) nagyon óhajtotta, hogy Pál bátyánk megházasodjék, úgyannyrira, hogy egy alkalommal egy arany óralánccal is kedveskedett fiának, hogy egy bizonyos lányos házhoz elmenjen. Ez meg is történt, de tovább Pál bátyánk egy lépéssel sem ment. Nemsokára Madách vőlegény lett, és akkor Szontagh Pállal özszebeszélve tréfából szerepet cseréltek, és Szontagh Pál úgy mu-

tatkozott be édesanyjának, mintha ő volna Fráter Erzsi vőlegénye. Édesanyja erre Madách jelenlétében kétségbeesve öntötte ki előérzetes jóslatát Fráter Erzsiről, Pál bátyánk nem kis ijedelmére. Zavarában azután próbálta már ő édesanyját megnyugtatni, csillapítani és elhallgattatni, de mindhiába.³⁸

Nem kell azonban hinnünk, hogy ő a női bájakkal szemben érzéketlen volt, vagy hogy feltett szándékból maradt agglegény. Nem. Egy ízben nagyon szerelmes volt egy csinos babaarcú fiatal leányba. El is akarta venni. A dolog azon múlt, hogy Pulszky Ferenc, kivel szintén jó barátságban volt, amikor látta, hogy óvó érvelése hatás nélkül maradt, szemmel láthatólag bebizonyította neki, hogy a szép leány nem méltó az ő önzetlen, bízó szerelmére. Ugyanis a kertből megmutatta neki, hogy az ablakmélyedésben hogyan borul imádotija közös pajtásuk, Lisznyay Kálmán³⁹ keblére. Nagy csalódást és szívfájdalmat okozott ez neki. Nem is találkozott vele többé, csak a nő halálos betegségében, mikor arra kérte, hogy látogassa meg, mert beszélni akarna vele, mielőtt meghalna. Ez meg is történt.

Később még egyszer lett szerelmes. Lónyay Mária⁴⁰ volt eszményképe. Járt is hozzájuk Bereg vagy Ung megyébe, és a lány is viszonzni látszott érzelmeit. De egyszer a leány édesanyja (Kazinczy Ottília) olyasféle célzást tett, mintha kevesellné leányának Szontagh Pált, aki többé soha oda nem ment.

Még egy utolsó nősülési szándék is foglalkoztatta, de akkor már annyira gondolkozott, hogy töprengései közben ezen utolsó ideálja: Huszár Anna,⁴¹ Madách Imre unokahúga, nem látván komolynak házassági szándékát, jegyet váltott Károlyi Miksa⁴² Nógrád megyei pinci földbirtokossal. Igen élénk és szellemes nő volt, akit bátyánk mindig tisztelettel emlegetett.

Ezentúl már teljesen lemondott a házasságról, noha mindig sajnálta, hogy agglégény maradt. Többször emlegette bizalmas rokoni körben, hogy ne higgyék egyetlen nőtlenül maradt koros embernek sem, ha azt állítja, hogy nőtlenségét nem bánta meg. Nőgyűlölő nem volt soha.

Kár, hogy nem tudta, milyen rajongással szereti egy ritka eszes, művelt, nagyon szép úri leány (Ivánka Etelka,⁴³ később Szilassy István dánosi földbirtokos neje). Egy öreg barátnéja beszélt egyszer, hogy mennyire szerette Szontagh Pált, hogy megremegett a szíve, ha csak az árnyékát látta is. Elmondtam ezt egyszer Pali bácsinak is. Elgondolkozott, majd megszólalt: hát miért nem mondta, hiszen elvettem volna!

Úgy hallottam szüleimtől, hogy fiatalember korában Pál bátyánk költekező hajlamokat mutatott, mit későbbi korában ismerve csak, nem tételezett volna föl róla az ember, mert akkor már szinte túlságba vitte a takarékoságot. De az a legönzettelenebb célból történt. Örökölt vagyonát csonkítatlanul és tehermentesen akarta unokaöccse, Szontagh Antalra⁴⁴ hagyni, amit meg is tett. Ezen felül tőkéjéhez sem akart nyúlni, melyet istvánházai birtokrészének eladásából szerzett. Ezt unokahúgának hagyományozta. Fősvény csak aprólékosságokban volt, amivel sokszor mosolyra készítette az embert. Nagy vagyont nem szerzett, sem oly hivatalt, mely fizetéssel járt volna, nem vállalt soha, mert független kívánt maradni teljesen.

* * *

Most térjünk vissza oda, hol a történelmi események fonalát elhagytuk. Szegény hazánkra virradni kezdett. 1861-ben bátyánk

ismét a politika színterére lépett, és tevékeny szerepet játszott. Nógrádban országgyűlési képviselőnek akarták megválasztani, azonban ő és édesatyám is rábírta tekintélyes pártját, hogy teljes erővel segítse Pulszky Ferenc megválasztását. Pulszky jó barátja volt Szontagh Pálnak, s szükség volt arra, hogy az emigráció tagjai közül is jöjjön valaki az országgyűlésbe.⁴⁵

1865-ben a balassagyarmati kerület választotta meg Szontagh Pált egyhangúlag képviselőjének. Ily módon tagja volt két igen fontos országgyűlésnek (az 1847-i és 1865-inek). 1869-ben ugyanezen kerületben ismét felléptették, de mert neki a vesztegetés a kortéziában is elve ellen volt, Muzslay Sándor⁴⁶ ellenében itt kisebbségben maradt. Ehelyett azonban megválasztották őt ugyanakkor – a balközép párt programjával – 30 szótöbbséggel a Csanád megyei nagylaki kerületben a Deák párti Greguss Ágost⁴⁷ egyetemi tanárral szemben. Ekkor csinálták ott azt a kortesnótát, mely szerint Greguss úgy búcsúzott volna a kerülettől:

„Isten veled Nagylak,
Én téged itt hagylak.
Mert nekem aszonták,
Jobb követ a Szontagh.”

E nagylaki győzelem fényét még az is emelte, hogy Szontagh Pál sem a korteskedésben nem vett részt, sem pedig a választásnál nem volt jelen. 1872-ben ugyancsak a nagylaki kerületben lépett fel, de akkor kisebbségben maradt Dedinszky József⁴⁸ megyei alispán és Deák párti jelölt ellenében. 1874-ben a Somogy megyei tabi kerület választotta meg Tallián Lajos⁴⁹ Deák párti jelölt ellenében.

A pártfúzió létrejötte után következett az 1875-i képviselőválasztás. Tisza Kálmánnal együtt Szontagh Pál is a szabadelvű párt tagja lett. Most két helyen, ti. a tabi és a balassagyarmati kerületben választották meg egyhangúlag. Egyik helyen sem volt jelen. Éppen szüleimmel és velem volt akkor Gleichenberg-fürdőben. A két mandátum közül a tabi kerületet fogadta el, mert úgy érezte, hogy ezzel tartozik a tabiak hűségének.

Ez időben sokszor felszólalt a parlamentben, és hírlapi cikkekben is fejtegette elég élesen a pártja és saját álláspontját. Az Ellenőrben „Timon” aláírással⁵⁰ hevesen támadta Lónyay Menyhért⁵¹ akkori pénzügyminisztert. Ez volt 1879-ben, amikor Lónyay bukása csakhamar bekövetkezett,⁵² és Tisza lett a miniszterelnök.

1878-tól kezdve Pál bátyánk ismét a balassagyarmati kerületet képviselte, ahol csaknem 500 szótöbbséggel választották meg régi politikai ellenfele: Muzsly Sándorral szemben. Az utolsó választásnál, 1881-ben már egyhangúlag választotta meg újból a balassagyarmati kerület. Itt sem volt jelen a választásnál. Annyira igyekezett már ezen időben menekülni a képviselőségtől, hogy úgyszólván megszökött barátaitól, pártjától, és atyámhoz menekült Lapujtóre, nem hagyva hátra semmi címet. Itt végre sikerült Móricz Pál⁵³ és Kiss Lajos⁵⁴ képviselőknek őt Tisza Kálmán megbízásából felkutatni, miután őt Horpácson, saját házánál hiába keresték.

Tisza Kálmánnal benső barátságban volt, és az ő kedvéért nagyon sokat megtett, de nem mindent. A fúzió utáni kabinetalakításkor Tisza megkínálta a közlekedésügyi tárcával, de semmiféle rábeszélés nem használt. Váltig amellet maradt, hogy nincs meg benne az erre való anyag, és idős is már ő ahhoz,

hogy egy reszortba beletanuljon. Tisza tudtával azután nyomban felkereste Péchy Tamást,⁵⁵ és megnyerte őt e tárca számára. Házelnöknek is többször komolyan szóba került. Utoljára akkor, amikor Ghyczy Kálmán⁵⁶ végleg lemondott. Nem akart és nem is vállalt soha fizetéssel járó állást. Sokszor szemére vetették tréfásan, de talán komoly háttérrel is az ő mameluk voltát, mire ő csak annyit felelt: „de ingyen”.

Az úgynevezett májusi stipuláció alkalmával azonban természete mégis fellázadt, s a pártértekezleten ezt határozottan elenezte. (Az ún. „májusi stipuláció” alatt az osztrák és magyar kormányok közt 1875 tavaszán létrejött megállapodások értendők, amelyeket 1875. május 11-én ismertetett Tisza Kálmán miniszterelnök a Házban. Vonatkoztak e megállapodások a kvóta és a bank kérdésére. Ekkor stipuláltak a felállítandó állami bankot „közös osztrák–magyar bankként”, és nem önálló magyar és önálló osztrák bankokként.) Ez kiszivárgott, és a képviselők egész csoportja jelent meg nála azon felszólítással, illetve kapacitáló kéréssel: legyen a vezérük, lépjenek ki a Szabadelvű Pártból. De ettől Szontagh visszariadt, s Tisza Kálmán el-érzékenyült szemrehányására, hogy: „még te is itt akarsz hagyni?” kijelentette, hogy a barátait semmi körülmények között el nem hagyja, sőt ha kell, még a pokolba is velük megy.

1879-ben választották meg első ízben a képviselőház alelnökének. Ezt elfogadta, mert akkor ezen állás még nem járt fizetéssel; viselte is e tisztséget (1887-ig, amíg csak a képviselőház tagja volt) Kemény János báróval együtt,⁵⁷ akihez igaz barátság fűzte. Mint alelnök kapta 1884-ben a belső titkos tanácsosi méltóságot.

* * *

Ez alkalommal a Pesti Hírlap így emlékezett meg róla:⁵⁸ „Akármilyen hiúnak és cifrának alakult is át a Ház apránként, egyetlenegy tekintetes úr mégis volt benne: tekintetes Szontagh Pál úr.

Alakján, ruházatán, szavain meglátszott a tekintetes íz. Ő volt az utolsó ember, aki fényt vetett e címre, mely kétszáz esztendeig volt a legtiszteltebb titulus Magyarországon.

Ma azután ő is megszűnt tekintetes lenni. Tisza Kálmán a Házban nyújtotta át neki a valóságos belső titkos tanácsosi kinevezést.

Az utolsó tekintetes úr átugrotta a holmi nagyságos és méltóságos címeket, és egyszerre »kegyelmes« úr lett.

Nem volt egy csöppet sem meghatva, amint zsebre tette »a ki-tüntető okmány«-t, csak a nyílt kék szemében tűnt fel valami gúnyos fény, amint a gratulációs tömege közt a Ház egy másik nagy tiszteletben álló alakjával, Kemény Jánossal fogott kezét, mintha mondaná:

– Minket már nem tesz nagyobbakká a király sem.

Mind a két alelnök ugyanis kis termetű [...]

Szontaghot mindenki szereti, mert Szontagh is mindenkit szeret. Egyszerű, igénytelen: nemes, kristálytisza karakter, nagy műveltséggel párosult hatalmas ítélő tehetség.

»Egy ambuláns bibliotéka!« – szokták róla mondani az ellenségei.

»Egy rest zseni« – szidják a barátai.

Ő pedig mindezzel nem sokat törődik. Csak egyért bosszankodik nagyon, ha azt mondják, hogy »rossz tarokkista«.

Szontagh Pál azokból az emberekből való, akiknek már nem lesznek folytatásai az új generációban.

Jöhetnek nagyobbak, zseniálisabbak, de tiszteletre és szeretetre méltóbbak aligha, s hozzá hasonlók pedig éppen nem. [...]

Egy bizonyos, hogy kár Szontagh Pálban a »tekintetes úr«-ért.

Mert mint excellenciás, sokat fog ártani a demokráciának. Megnépszerűsíti nagyurakat.»

* * *

Elnöke volt a Szabadelvű Pártnak, valamint a pénzügyi bizottságnak.

1885. február 19-én nagyhatású beszédet mondott a főrendiház reformjáról, melyről nagyon rokonszenvesen nyilatkoztak a napilapok, még az ellenzékiek is. A Pesti Hírlap 1885. február 20-i száma megemlíti a többi között, hogy nem „ide-oda” beszélt luteránus módra, hanem ugyancsak *odabeszélt* a főuraknak. Mert ritkán beszélt ő, de ha szólt, akkor mondanivalója is volt okvetlenül. Ilyenkor felcsillámlott különben is élénk szeme, hangjában melegség rezgett. Beszéde tele volt colorittal, szellemmel. Mozdulatain, egész tartásán bizonyos szelídség és kellem ömlött el. De szavainak éle volt: „Lett volna bezzeg zúgás az ellenzékben e nemes hangú beszédre, ha azt nem Szontagh Pál mondja, akit annyira respektáltak. De így mégis bevették a keserű kínaport. Szerencse, hogy csak evőkanálnyi volt. A beszéd nagy hatást tett, és felbuzdította a csüggedt mamelukokat, mint a bátor szó rendesen.”

1887-ben a főrendiház életfogytiglani tagjává nevezte ki a király.

Az evangélikus egyház egyetemes gyűlésein mindenkor tevékeny részt vett, s egyik irányítója volt egyházának. Többször megválasztották a bányakerületi superintendia consistoriuma elnökének. Felügyelője volt az agárdi egyháznak.⁵⁹ Lelkesen, szívvel, lélekkel küzdött egyháza körében a pánszlávizmus ellen.

Erre vonatkozik a következő verse:

Áruló tótok

Ej, adta tóttjai, mi lesz veletek?
Mért zajongtok újra, elment az eszetek?
Még mindig a pánszláv eszméket halljátok?
Még mindig a muszka szekerét toljátok?

Mudrony Pál⁶⁰ és Dulla⁶¹ veszedelmes népség,
Megkapta mindegyik most a maga részét.
Szebb napok, higgýétek, virradnak majd rátok,
Ha az árulókat seprűvel hajtjátok.

Élénk részt vett a megyei életben is. Egy alkalommal a balassagyarmati megyegyűlésen heve annyira elragadta, hogy felállott az asztalra, hogy rációfoljon Pulszky Ágostra egy dörgezelmes beszédben. Később, amikor Török Zoltán⁶² vezetése mellett nagy párt alakult ki, mely a megye székhelyének Balassagyarmatról Losoncra való áthelyezését tűzte ki célul, akkor minden ékesszólását és befolyását latba vetette, hogy megvédelmezze Balassagyarmat elsőbbségi jogát. Küldöttséget is vezetett ez alkalomból a belügyminiszterhez, és pedig sikerrel.

Gyönyörű előadása volt. Költeményeket meg éppen remekül szavalt. Többször sírásra indította a társaságot, ha Aranytól a „Tetemrehívást” vagy Goethétől a „Die Bayadere”-t szavalta.

Emlékező tehetsége fenomenális volt. Ismeretei rendkívüliek. Műveltsége alapos. Nyelvérzéke olyan, amilyen nem egykönnyen fordul elő.

* * *

Az Egyetértés 1885. nov. 27-i száma azt mondja róla a többi között: „Szontagh Pál európai highlifman, ha Brightonban, Boulogne-ban vagy Schewerningben van; tősgyökeres úri ember, ha Nógrád megyei birtokán vagy Budapesten van. Nincs az a kincs, nincs az a magas állás, amely képes lenne őt az ő hazafiasan bölcs világnézetéből kiforgatni. Hányszor lehetett volna már miniszter, csak akart volna. De ő nem akart megválni a függetlenségtől. Nem mintha sajnálta volna a maga megszokott úri kényelmét, amelyet neki magánzó birtokos volta minden irányban biztosíthat, de azért nem, mert meg volt győződve, hogy a független állásban nagyobb szolgálatot tehet a hazájának.”

„Szontagh Pál magas műveltségű tudós férfiú; nemcsak sokat tud, de csupa szellem is ő maga. Kevés ember van Európa szerte a világirodalomban annyira tájékozott, mint ő. Rendkívüli emlékező tehetséggel bír. Könyv nélkül tudja csaknem az egész Boccacciót, mélyen ismeri Shakespeare-t, a francia remekírókat, Dantét, Cervantest, Camöeust, Goethét, Schillert egyaránt. De amellet még birtokában van az ókori klasszikusoknak. Másfelől folytonos figyelemmel kíséri a legújabb világirodalmi termékeket is. Humora páratlan, kedélye örök derült,

mint minden valódi bölcsé. A társas érintkezésben éppen annyira ledelejezi az elméket, mint a szíveket. Aki csak közelebbről megismerheti, mind arra fakad ki, hogy ilyen valóságos belső titkos tanácsos sem igen volt még ebben a hagyományos monarchiában.”

A Pesti Hírlap 1885. évi február 20-i száma vezércikkben írja róla a következőket: „Szontagh Pál a magyar közélet ritka, és fájdalom, mindinkább ritkuló alakja. A művelt európai szellemű táblabírák azon fajához tartozott ő 48 előtt is, akik nemcsak megértették, hanem Magyarországra importálták a 19. század szellemét, és emellett minden ízükben magyaroknak maradtak. A nagy tudomány, széles látkör, erős koncentrált ítélőképesség nem ölhette ki ezekből az indolencia bizonyos mértékét. Nyugalom, mérséklet képezte e férfiak jellemének alapvonását. Semmi modern fitogtatás, vagy a képességeknek apró pénzre való beváltása. Semmi ciráda, hanem színarany. Semmi látszatra számítva, hanem egy egyszerű külszín alatt hatalmas, átható elme, igazi mély, alapos, szilárd jellem.”

* * *

Nagy Iván,⁶³ hírneves genealógus és történétíró, aki vele egy faluban, Horpácson lakott, s kivel több mint 40 évig meghitt barátságban élt, így írt róla a többi között: „Kellemes és kitűnő szónok volt, nemcsak hangjának tetszetős bájával, élénk erélyével és lángoló tűzével, de beszédének tartalmasságával és kiválóságaival is meghódítva hallgatóit. Hét nyelven beszélt, és nemcsak az ókor remekíróit tanulta és ismerte, de szorgalmasan olvasta az újkori világirodalom termékeit is. Horatius, Ovidius, Phaedrus,

Juvenalis, Tacitus, Dante, Tasso, Milton, Shakespeare, Camöeus, Byron, Schiller, Goethe, Heine, Berzsenyi, Arany, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi és a többi munkáiból könyv nélkül egész fejezeteket elszavalt.”

Latinul annyira tudott, hogy azon nemcsak választékos prózát, de verseket is írhatott. Sőt alap, tartalom és él tekintetében mint epigrammaíró is kiváló tehetséget árult el. Szóval az irodalomnak buzgó híve volt, s arra többet is áldozott, mint Nógrád megye egész közönsége.

Nem volt ugyan gazdag, de takarékos gazda volt. Takarékosága, pontos könyvvitele okozta azt, hogy vagyoni állása rendezett és teljesen tehermentes maradt. Ő e tekintetben a konzervatívizmusnak hódolt. Többször hangoztatta, hogy abból, amit az ember öröklött, nem szabad elfogyni semminek. Az örökségnek hiány nélkül kell az utódokra háramlania. Magán életének ezen elveért küzdött a politikai életben is mint a képviselőház pénzügyi bizottságának elnöke, nemkülönben mint megyei bizottsági tag is. A hazára nézve mindig az állam pénzügyeinek aktív állására törekvés volt főszeménye. Ez lebegett folyton lelki szemei előtt. Mint magánvagyonával gazdálkodott, akképp kívánt a közvagyonnak takarékos kezelését is.

Takarékossága mellett azonban áldozatkész is volt. Így a Magyar Gazdasági Egyesületnek, a Kisfaludy Társaságnak, a Történelmi Társulatnak, a Heraldikai és Genealógiai Társaságnak és sok más, különösen a protestáns egyház közművelődési és jótékony intézeteinek alapító tagja volt. Több mint 2000 kötetet magában foglaló értékes könyvtárát a Nógrád vármegyei múzeumnak adományozta. Mint nagy befolyású embernek, sokan keresték a támogatását, és sok ember az ő jószívűségének köszön-

hette állását. (Ezen jellemzés egy „Gyászkoszorú”-nak címzett halotti beszédben foglaltatik, melyet Nagy Iván 1895 őszén írt, amikor Szontagh Pál súlyos beteg volt, és közeli halála elkerülhetetlennek látszott.)

Ha valakinek ügyét felkarolta, azt szívvvel, lélekkel tette, de arra mindig lelkiismeretesen vigyázott, hogy érdemtelenekeket ne pártfogoljon. A hagyatékában talált sok-sok levél tanúságot tett arról, hogy milyen sokan és milyen különböző ügyekben fordultak hozzá bizalommal tanácsért és orvoslásért. Mindezen leveleket utóbb megsemmisítettem, nehogy azok avatatlan kezekbe kerüljenek. Azonkívül sokat levelezett politikusokkal: Tisza Kálmán, báró Kemény János, Ghyczy Kálmán, báró Bánffy Dezső,⁶⁴ Széll Kálmán⁶⁵ és másokkal. Az irodalom képviselőivel is tartott fenn élénk összeköttetést.

* * *

E tárgyban a Pesti Hírlap a következőket közli róla „Esti levél” cím alatt Tóth Béla író tollából: „ünnep volt ma délután az én kis hétszögletű műhelyemben. Szontagh Pál töltött nálam egy-két órát. Nem érhet engem nagyobb kitüntetés, mint az a megható tisztesség, hogy a jó kegyelmes úr esztendőben egyszerű kétszer ellátogat hozzám, idelent járván Budapesten.

Ismeretségünk nem politikai, nem folyosói, nem is klubbeli. Csak olyan régimódi literatúrai. Amilyenek a Kazinczy Ferenc korában keletkeztek. Egy néhány a régi magyar étellel is foglalkozó könyvem révén levelezés keletkezett közöttünk, most öt esztendeje. Egy nap azután belépett műhelyembe egy zsinóros atilájú, szép, nemes arcú öreg úr, és azt mondta: „Én Szontagh

Pál vagyok.” Én meg azt mondtam: „domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.”⁶⁶

De ő ma is csak itt ült az erkély zugában, és megnyitván kincset, elhalmozott humorának és emlékeinek drágaságaival. Hajh, micsoda anekdoták! Magyar és deák csúfolódó politikai versek, melyeket ő most hatvan esztendeje tanult. Két óra alatt vagy ötszáz név, elegy holmi kicsiny, de rettentően bonyodalmas genealógiai kitérésekkel, melyeket a régi magyar nemes ember ritkán enged el. Ki meri mondani, hogy aki a kedv, a dévajtság, a mély életismeret, a história és az emlékező tehetség e kincset ontja, immár elmúlt hetvenkilenc esztendő.

Ezek az erős emberek a negyvenes évek fiatalsága. A hajuk megfehéredik. Talán szidják is a lépcsőt, ha sok egy kicsit. De az igazi ifjúk most is csak ők. S mi vagyunk a vének. Mert a lelkükben örök tavasz sugározik, és zsendül éltető fénnel, teremtő erővel az idealizmus.

Milyen furcsa dolog az, hogy mi, realisták, amaz eltűnt világ-felfogás hírmondóira nagy tisztelettel és szeretettel tekintünk. Holott az volna a dolog rendje, hogy mosolyogjunk a jó öregeken. Mi azonban azt mondjuk, hogy ők a bölcs, nemes, jó emberek, ők az idealisták. Ők jártak az igaz úton. És bánatos kegyelettel, szomorú visszavágyódással nézzük az ő nagyszerű küzdelmükkel, dicsőséggel és fájdalommal teljes koszorúkat.

Az öregúr ma sokat dévajkodott. Afféléket is beszélt, amiket csak diákul lehetne kinyomtatni, de nem leánygimnáziumi kis-asszonyok számára. És mégis maga a nemes méltóság volt. Derült pillantásunk gyakran találkozott. S ilyenkor azt éreztem, hogy mindkettőnk szemének mélyén fürkésző komolyság lap-pang. Két világ nézte egymást: a régi és az új. Hogy lesz, mint

lesz? Mivel terhes az idő méhe? El kétségek!... A nap lement. Egy sugara megaranyozta a zsöllyeszékbe süppedt Szontagh Pál ezüst haját. Oly állandó, olyan erős ez a haj, mint egy szoboré. És olyan állandó, olyan erős ez az öreg ember, mint egy szobor. Benne látom a magyar liberalizmust, a magyar lélek minden változás közepett is változatlan idealizmusát, az örökké ifjút, a halhatatlant.”

* * *

Nagyon szerette a gyermekeket, még az idegeneket, sőt a paraszt gyermekeket is. Agg korában cselédjeinek apró gyermekei sokszor szórakoztatták falusi magányában. Azokról azután rokonnainak sokat tudott beszélni. Általában mindig érdeklődéssel viseltetett a nép iránt. Beszélgetésbe bocsátkozott a falusi emberekkel, kikérdezte ügyüket, bajukat, családi körülményeiket, összekötéseiket. Sőt az ő cselédségének apró történeteit szívesen el-elmesélgette a rokonságnak is. Valóságos pater familias volt. Nagyon meg tudta érteni a köznépet, s parasztjainak józan eszű megjegyzései, velük született humoruk igen mulattatta.

Horpácsi udvarháza hat szobából állott. Az előszobából a bejárattal szemben volt a nagy ebédlő, balra dolgozószobája, abból hálósobája nyílt, s azután következett egy cselédszoba. Az előszobából jobbra pedig két vendégszobája volt. A ház alacsony, kívülről-belülről meszelt volt, közönséges deszkapadlóval, egyszerű bútorzattal. Dolgozószobájában fogadta rendszerint vendégeit. Itt a könyveknek se szeri, se száma; elfoglalták azok még a székeket és pamlagot is úgy, hogy előbb helyet kel-

lett csinálni a vendégeknek. Ő legszívesebben ült nagy hintaszékében. Könyves szekrénye tetejét Madách Imre mellszobra díszítette. Háza elejét egy keskeny téglával kirakott, faoszlopon nyugvó tornác szegélyezte. A ház előtt két óriási nagy, vastag kőrisfa állott. A ház mögött régi fenyőfák díszlettek, s azután egy magasabb part következett, honnan bizony az esővíz gyakran mosta a ház fundamentumát is. Balra megkerülve a házat jutott az ember a kertbe, mely elég nagy kiterjedésű és valamikor Szontagh Pál szülei idejében – akik egy ideig szintén laktak Horpácson – ápolt és gondozott volt. Halastó is volt benne. Pál bátyánk idejében azonban a kert már el volt hanyagolva, a halastóból pocsolya lett. Cselédségével szemben nagyon elnéző volt. Az udvaron lévő úgynevezett virágos kertecske is már inkább zöltséget termelt.

Három vagy négy kutyája volt. Ezeket igen szerette. (Mikszáth Kálmán írt is azokról a Vasárnapi Újságban: „Szontagh Pál kutyái” címen.) Tornácán ülve sokszor hívogatta és simogatta ezeket. Beszélte is hozzájuk. Képes volt meggyűlölni azt, aki kutyát lőtt le szándékosan, ha mindjárt tilosban járt is az. Azt tartotta, hogy az csak gonosz ember lehet.

Hogy sétálni mennyire nem szeretett, azt igazolja a következő kis epizód. Széll Kálmánéknál volt látogatóban Rátóton, hol a háziak előzékeny figyelemmel igyekeztek vendégüknek kellemessé tenni az ott időzést. Elvitték sétálni a parkba. Egy ideig csak járt-kelt Pali bátyánk, míg végre megsokallta a mulatságot és a háziasszonyhoz fordulva azt kérdezte: Kegyelmes asszonyom, az én kedvemért sétálunk? „Persze hogy” – válaszolt szívélyes hangon a megszólított. „Akkor hát – vette fel újból a szót Pali bátyánk – ülünk le.”

Mindennapi életéből is meglehetősen száműzte a járkálást, legfeljebb akkor tette, amikor Horpácson időzött, és meglátogatta jó barátját, Nagy Ivánt, vagy rokonait, Veres Józsefet⁶⁷ és két öreg nővérét, özv. Kosztolányinét⁶⁸ és Lizi nénit.⁶⁹ Ezekhez rendszeren gyalog ment. Különben korán kelt. Gyakran megesett, hogy szüleimnél időzve már öt órakor hozatta a reggelit, a cselédek kétségbeesésére, akik a takarítással még nem készültek el. Reggeli után mindjárt hozzáfogott napi foglalkozásához. Ott-hon sokat írt, és még többet olvasott. Munka előtt közvetlenül azonban a reggeli után még vagy két csibukot szívott el. Dohányozni nagyon szeretett, főleg a csibukot kedvelte, de azért szaporán szitta a szivarokat is. Különösen télen rövidesen oly füst gomolyok töltötték meg a szobát, hogy aki kívülről bejött, ugyancsak néznie kellett, hogy kik vannak tulajdonképpen odabent. Ha valahol vendég volt és partnere akadt, akkor munka helyett a tarokk járta reggeltől késő estig. Ilyenkor idővesztésnek tekintette, ha a házigazda csak rövid időre is, dolgai után nézett. Jól esett az öregúrnak ezen szórakozás, és szüksége is volt arra otthoni folytonos szellemi munkája után. Azonban nem mindenkivel szeretett játszani, hanem csak az úgynevezett „szép” játékosokkal.

Ebédelni rendszeren délben 12 órakor szokott volt. Az egyszerű közönséges ételeket szeretete, de azért tudta méltányolni az ingyenc falatokat is. Így bámulatba ejtő mennyiségben volt képes osztrigát fogyasztani, és megesett olykor, hogy ő ette meg a jobb és a bal szomszédja részét is. De megtörtént vele egy udvari ebéd alkalmával az is, hogy oly élénken és szellemesen mulattatta szomszédját – egy bajor herceget –, hogy csaknem éhesen távozott az előkelő helyről. A bajor herceget azonban bámu-

latba ejtette tudományossága és kellemes beszédmódja, amint annak a herceg kifejezést is adott mások előtt.

A tudományos és politikai irodalmon kívül leginkább foglalkozott a latin klasszikusokkal, kik közül kedvenc költője Horatius volt. Ezt, mondhatni, egészében kívülről tudta. Nem kevésbé szerette Arany Jánost, Shakespeare-t és Goethét. Szerette a költeményeket, de olykor-olykor regényeket is olvasott, főleg angol és franciákat. Az északi írókat, főleg az oroszokat, nem tudta élvezni. A naturalista irányt nem szívelhette. Mindig az idealizmus elégítette ki a szépirodalomban. Egyszer egy jó ismerőse Dosztojevszkij egy regényével kedveskedett neki. Elolvasta, s amikor visszaadta, szemrehányást tett ismerősének, hogy miért adta ezt neki olvasni, elrontotta vele az éjjeli álmát.

Adomázni nagyon szeretett. De mi türés, tagadás, némelykor bizalmas körben oly irányt vett szellemi játéka, hogy meg kellett várnia, míg a hölgyek távoztak, avagy ő fogott karon egy vagy két urat, és magával vitte a szomszédos szobába.

Őszintesége páratlan volt, e téren annyira ment, hogy bizony olykor-olykor bántóan tapintatlan is tudott lenni, bár nem szándékosan tette ezt. Különös vonása volt ez az ő jellemének, mert igen sok és mély szeretetre is volt képes. Egy további hibája volt azon ironikus él, melyet leküzdeni, elnyomni nem tudott. Első pillanatra a legtöbb dologban a komikumot vette észre, s ezt sokszor iróniával nyilvánította.

Közeli rokonaihoz, különösen édesapám családjához nagy vonzalommal viseltetett. Átérezte rokonainak minden szomorúságát, minden örömét. Ha Lapujtón valamely családtag megbetegedett, haladéktalanul odasietett. Ha sokáig nem kapott levelet tőlünk, nyugtalansága tetőpontra hágott, nem tudott aludni sem.

Ilyenkor sürgönyözött, és drótválaszt kért. Azután szemrehányó levele érkezett, melyből a keserőséget nagyon kiérezhettük.

Fiatalabb korában olykor külföldre is utazott, későbbi éveiben azonban már nem szeretett messzire menni. Balassagyarmat mellett van egy minimális kis fürdőcske: Zsély. A gróf Zichy-féle seniorátushoz tartozik. Ezen legegyszerűbb, legigénytelenebb helyet szerette, talán csak azért, mert közel volt. Meg-meglátogattuk ott férjemmel,⁷⁰ s mindannyiszor csodálkoztunk azon, hogyan tarthatja ott ki hetekig? Itt természetesen ismerte az egész fürdőközönséget, és őt is ismerte és szerette mindenki. 1892. év nyarán szintén felkészült személyzetével, mint rendesen, ágyneművel, élelmiszerekkel, és megérkezett Zsélybe. Ámde a lehető legkellemetlenebb meglepetés érte ott, mert a fürdőt zárva találta. Bosszúságában azután megírta versben „a zsélyi sós ár fürdő tragoediáját”, mely a Bolond Istókban is megjelent.

Alapító tagja és hű látogatója volt a Kisfaludy Társaságnak. Írogatott is ő – mint tudjuk – költeményeket, kiváltképpen epigrammákat. Nagyon sajnálom, hogy ezek birtokomban nincsenek. Elszórva írogatta ő ezeket, és szépirodalmi lapokba, a Budapesti Szemlébe, a Vasárnapi Újságba stb. Legtöbbször álnév vagy ezen jel alatt: Ő. Összegyűjtve sohasem lettek.

* * *

És most emléktörődékeim befejezéséhez közeledem. Fájó, nehéz szívvel írom ez utóbbi sorokat. Az űr, amelyet életemben hagyott, betöltetlen marad örökké.

Utolsó éve nagyon szomorúak voltak mind reá, mind azokra, akik igazán szerették. Gyakran, nagyon gyakran óhajtotta ha-

lálát. Szemei elgyöngültek, hallása fogyatékos lett, mozogni csak nehezen tudott. Társai elköltöztek már nálánál előbb e földi életből, kikkel együtt érzett, gondolkozott, cselekedett és szenvedett. Még eljött olykor kétszer, azután egyszer egy évben hozzánk Pusztatenkre, vagy Budapestre elrándult, vagy ha Lapujtón tartózkodtunk, ott látogatott meg, s töltött velünk egy-két hetet, de aztán már nem mozdult ki Horpácsról. Kértem, költözzék egészen hozzánk. Ha jobban szereti, úgy lakjék külön házacskában, hogy teljesen függetlennek érezze magát, s hozza el személyzetét is. Nem mondott „nem”-et, de addig halogatta, míg kifogyott az időből. Most is elszorul a szívem, ha arra gondolok, mily kevés időt tölthettem vele az utolsókból. Mindig hálatelt szívvel gondolok irántam és családom iránt tanúsított meleg szeretetére.

Utolsó betegségében minden kérdésemre azon választ kaptam, hogy jobban van, de senki jövetelét nem óhajtja, mert az csak alkalmatlan lenne neki. Hibáztam, hogy elhittem, s nem követtem szívem sürgető vágyát. 1904. évi június 15-én Lapujtóra utaztunk azon szándékkal, hogy onnan harmadnapra Horpácsra megyünk, de már aznap este sürgöny érkezett, hogy Pál bátyánk meghalt. Másnap a temetésére siettünk Horpácsra. Sokan voltak ott, előttem ismerősök és ismeretlenek. De nekem oly nagyon idegen volt ott akkor mindenki és minden nélküle!

Fő örököse Szontagh Antal öcsém (Blanka nővérem⁷¹ és unokatestvérem, Szontagh Tivadar⁷² fia) mint hallottam sok részvénytílatkozatot kapott, többek között a kabinetirodától, a Kisfaludy Társaságtól, a Magyar Földhitel Intézettől (melynek felügyelő-bizottsági tagja volt), gróf Tisza Istvántól, Darányi Ig-

náctól stb. stb. és Libetbánya városától, mely benne legeslegutolsó országgyűlési követét gyászolta.

Birtokát később Szontagh Antaltól Mikszáth Kálmán vette meg. Utóbbi volt azután oly szíves megkeresésemre sírkövét a vasúti állomásról kivetetni, s a temetőben saját sírja fölé állíttatni. Nehány kedves levelet is írt akkor ezen ügyben nekem.

Pusztatenk, 1913. március 6.

*Papp-Szász Lajosné
szül. Szontagh Mária*

[A kézirat lelőhelye: Református Levéltár. (A Johannita Rend Magyarországi Tagozatának Levéltára.) Daróczy-hagyaték, Szontagh család.]

Jegyzetek Szontagh Ferenc életrajzához

Édesapám, Szontagh Ferenc, született a Nógrád megyei Lapujtón 1814. február 27-én, mely birtokunkon nagyszüleim, úgymint iglói Szontagh István és neje, farádi Veres Anna akkoriban laktak.

Hat leánytestvére után ő volt az első fiú. Nővérei közül csak Antónia néném⁷³ élt öreg kort. Mária néném⁷⁴ – kit édesatyám különösen szeretett – tizenötödik évében tífuszban halt meg, amidőn Eperjesről, hol nevelőintézetben volt, hazavitték a karácsonyi szünidőre. Atyám beszélte, hogy nagyon eszes, bájos és szép teremtés volt. Többi nővére kicsi korában halt el. Egyetlen fivére volt Pál bátyám, ki később a közéletben is sokat szerepelt, nem úgy, mind édesatyám, aki gyakori betegeskedése miatt elvonult életet élt.

Gyermekkorában édesapámat nagyon elkényeztette nagyanyám, annyira, hogy szerfelett szófogadatlan és dacos lett. Egy alkalommal, egy rokon vendég érkeztekor nagyanyámnak valami fontos gazdasszonyi teendője volt, s kiszaladt a száján kislány előtt, hogy „az ördög hozta most.” Apám mint afféle enfant terrible azonnal beszaladt a vendéghez, és elmondta neki a szíveslátás ezen spontán megnyilatkozását. Szerencsére tréfát értő, flegmatikus jóindulatú úriember volt az illető, ki csak jóízűt nevetett a dolgon.

Atyám iskoláiról nem tudok egyebet, minthogy nagyatyám elve szerint minden évben más-más kollégiumba járt. Utóbbi ti.

azt tartotta, hogy, miszerint a serdülő fiú látóköre ezáltal tágul, s műveltsége és gyakorlatiassága többoldalú lesz. Így tudom, hogy járt Selmezbányán is, Eperjesen is, és nem tudom még hol, hol nem. Rendkívül korán fejlődött, úgyhogy tizenhat éves korában kész férfi volt, sötétbarna tömött bajusszal és még sötétebb göndör körszakállal. Alakja közép nagyságú és mindig szikár volt.

Éppen tizenhat éves korában tartózkodott Eperjesen, amikor beleszeretett Aleman Louise-ba, és el is akarta venni. Amint hazautazott – Szécsényben laktak már akkor szülei – menten elő is adta atyjának ebbeli szándékát. Nagyatyám – ámbár nagyon hirtelen ember volt, mint hallottam, de egyszersmind rendkívül eszes és tudományosan képzett – a dolgot nagyon nyugodtan vette. Komoly jószággal adta értésére fiának, miszerint neki egyáltalán semmi kifogása nőülése ellen nincsen, de egyben megmondta azt is, hogy ő nincs abban a helyzetben, hogy most még segíthesse. Azon kérdést intézte hát hozzá: miből véli feleségét és leendő családját eltarthatni? A gondolatmenet illetően fordulatára atyám meghökkent, s bevallotta, hogy ez bizony nem jutott eszébe. Persze e szívügy ezzel befejezést is nyert.

Az érettségi vizsga letétele után atyám a jogot hallgatta Eperjesen, majd jurátus lett. Úgy tudom, hogy édesanyja nővérének férje: Trajtler István táblabíró⁷⁵ oldalán működött.

Mint kuriózumot említem e helyen, hogy a Szontagh nemzetség származási történetében az oklevelek között a 110. és 111. oldalon két megbízó levelet találok. Az egyiket 1832. december 5-ről keltezve gróf Forgách Józseftől,⁷⁶ mellyel édesatyámat, mint a távollévő megbízó követjét, az 1832. évi országgyűlésre így küldi ki, mint: nemes, nemzetes és vitézlő „kisszalatnai” Szontagh Ferenc urat. (A Zólyom megyei Kisszalatnyán volt IV.

Szontagh Sámuelnek,⁷⁷ a Tivadar⁷⁸ atyjának birtoka.) Ugyanígy van kiállítva gróf Berényi Miklós⁷⁹ 1832. december 13-án kelt megbízó levele ugyanezen országgyűlésre, melyen atyám azután mindvégig képviselte őket, amint azt az országgyűlési naplók adatai is igazolják.

Az 1834. évi május 28-án – 20 éves korában – tette le édesatyám Pozsonyban az ügyvédi vizsgát, és pedig kitűnő eredménnyel. Ekkor de la Motte Clotilda⁸⁰ volt szerelmes, mégpedig nagyon komolyan. A leány viszonzta érzelmeit, és örök hűséget fogadott neki. Atyámnak akkor Magyaróvárra kellett utaznia, hogy nagyatyám kívánsága szerint az ottani gazdasági akadémiát is elvégezze. Elbúcsúzott tehát a gyönyörű leánytól, nagyon érzékenyen. Közbejött akadály folytán még egy ideig nem kezdhette meg tanulmányait, s így egyet gondolt, s meglátogatta szerelmesét. Óh, de milyen kínos meglepetés várta ott! Akkor már helyét más töltötte be. Életének ezen epizódját évekig nem tudta feledni.

Az 1835. évi augusztus 31-én szerezte meg a magyaróvári gazdasági akadémia oklevelét. Itt is kitűnő sikerrel vizsgázott. Ezután Nógrád megyénél vállalt hivatalt mint alszolgabíró.

1838. július 5-én vette atyám feleségül Ongán, Abaúj–Torna megyében Darvas Ágnes⁸¹ (nagyréthi Darvas Antal és neje, bágyoni Carpe Erzsébet leányát), kinek ifjúkori szépségéről még én is sokat hallottam, mind édesatyámtól, mind másoktól. Nagyon művelt és eszes nő volt édesanyám.

1839. június 14-én született István testvérbátyám,⁸² 1841. augusztus 15-én Blanka nővérem.⁸³ Rövid időre rá, vagyis 1842-ben atyám lemondott a szolgabírói állásról, és tisztán gazdaságának szentelte idejét. Lapujtót bírta akkor bérben nagyatyám-

tól 1600 ezüst forintért (tulajdonképpen a baksaházi pusztát, mert a faluban bent csak a belsőség feküdt). Nagyatyám elméletileg és osztálylevelével szerint 1844-ben osztottatta meg gyermekeit, de a tulajdonképpeni osztály csak sokkal később, évek múltán jutott érvényre.

1848-ban ismét a megye szolgálatába lépett mint főszolgabíró a füleki járásban. A szabadságharc így találta, és Kossuth Lajos őt bízta meg a megyei nemzetőrség szervezésével, kinevezvén őt ezredesnek. Már el is indult nemzetőreivel, hogy a rácok ellen vezeti őket Szenttamás alá. De Vácon érte a kormányzó újabb rendelete, hogy térjenek vissza rendes foglalkozásaikhoz.

Ebben az időben a mieink elfogtak egy Bubla⁸⁴ nevű urat, aki Windisch-Grätz herceg előtt meghódolt, és hivatalt vállalt. Az illető a debreceni vésztörvényszék elé került, ahonnan most felszólítás érkezett atyámhoz, adjon véleményt a nevezett fogolyról, ki Nógrád megyei lakos volt. Erre édesatyám azonnal beküldte hivatalos jelentését, melyből kitűnt, miszerint Bubla alapjában véve ártalmatlan ember, aki csak félelemből cselekedett. Ennek alapján a vésztörvényszék felmentette. Mint fájdalommal tudjuk, fordult a kocka. Bublát nevezte ki azután az osztrák kormány főszolgabírónak, éppen az atyám volt járásába. Atyámat pedig üldözték. Ő a gömöri hegyekbe menekült, és Rozsnyó vidékén tartózkodott, amíg az osztrák düh kissé csillapult. Később maga jelentkezett valami Breisach⁸⁵ nevű őrnagynál, ki a „rebellisek” összeírásával és azoknak katonai bíróság elé állításával volt megbízva. Ez küzönt atyámnak: „der Oberst soll warten, der Herr Major schläft noch”.⁸⁶ Azután vizsgálatot rendeltek ellene, s akkor jött atyámhoz Bubla, mondván, hogy ő jól tudja, miként életét egyedül neki köszönheti, azért rendelkezék

vele, mint kire a vizsgálat bízva van, ő azt úgy fogja vezetni, amint atyám diktálja. Így szabadult meg édesatyám.

De azért még nem csekély zaklatásnak volt kitéve. Még a koronát is keresték szüleimnél, mert édesatyám nővérének a férje volt Bónis Sámuel,⁸⁷ aki tudvalévőleg a szent koronát Budáról Debrecenbe szállította. Azután kerestek kompromittáló iratokat. A ház többször zsandárokkal volt körülvéve, de eredménytelenül, mert atyám az olyas iratokat elásta. Szomorú idők következtek.

Ekkor atyám egész erejével a gazdálkodásnak feküdt. Erre nagy szükség is volt, mert szegény nagyatyám sok adósságot csinált, és most atyámnak kellett az egész együttes örökséget, ti. minden testvér részét kitisztázni, mi fényesen sikerült is neki, de oly sok önmegtagadással mindkét szülőm részéről, milyenről a mai nemzedéknek halvány fogalma sem lehet hasonló társadalmi állásban.

Hogy ezt némileg illusztráljam, feljegyzek egyes apróságnak látszó dolgokat, amelyek azonban az élet mindennapi folyamát bizony nagyon megnehezítik. Részben szüleimtől, részben pedig édesanyámnak egy öreg cselédjétől hallottam ezeket, aki akkor szobaleány volt nála, én pedig már mint kulesárnőt ismertem. Neve Hoffmann Anna volt, 48 évig szolgált szüleimnél. Tehát egyszer – mint ez gyakran megtörtént – már végképpen semmi pénzük sem volt, amikor egy fiók rendezése közben 5 forintot talált atyám. Efeletti örömeben még az asztalt is átugrotta, annyira sietve akarta közölni anyámmal a kellemes meglepetést. Jó anyám pedig nagyon korán kelt, s míg cselédje a szobát takarította, ő ugyanott varrt, foldozott gyermekeire egy faggyúgyertya fényénél.

A Földváry nemzetségnek nagyatyám után atyám is és a saját családja jussán édesanyám is tagja volt. Ezen nemzetség gyűléseire már úgy is mint a nemzetség igazgatósági főjegyzője, édesapám minden esztendőben eljárt Dunavecseré, úgy hiszem kétszer. Később pedig, midőn a nemzetség az osztályt követelte, atyám csinálta azt meg, minden egyes tag meglegedésére ingyen.

Rengeteg tagja volt már akkor a Földváry nemzetségnek, kiket különböző arányban kellett osztoztatnia és kielégítenie. Némelyek a Duna mellett, mások a Tisza mentén kívánták a birtokukat kihatáratni, ismét mások minden víztől távol, mert az árvizektől tartottak. Nehány évtizeddel azelőtt magam is hallottam még egy öreg úr rokonunktól, ki szintén tagja volt a nemzetségnek, milyen nagy elismeréssel viseltettek atyám iránt ezen bölcs és igazságos osztályért, valamint egyéni önzetlenségeért. Hogy nem kis munkát végzett, és nem csekély pénzügyi és szervezési tehetséggel, gyakorlati érzékkel oldotta meg feladatát, az tagadhatatlan.

* * *

A méltóságos és tekintetes Földváry nemzetség az 1860. évi június 5-én tartott közgyűlésen határozta el az osztatlan közönségben bírt ingatlanok becslését. A becslőbizottság részletes jelentése szerint volt:

- I. a dunavecsei uradalom kiterjedése = 33.838 hold (1200 nől)
ennek becseréte . . . 2.341.477 fjt 50 kr.; átlagban 69 fjt 20 kr.
- II. a cibaki uradalom kiterjedése = 6.925 hold
ennek becseréte . . . 457.027 fjt 73 kr.; átlagban 71 fjt 10 kr.

III. az istenházi uradalom kiterjedése =	7.088 hold
ennek becsértéke . . .	631.468 frt 20 kr.; átlagban 91 frt 22 kr.
IV. Épületek és beltelkek értéke volt =	98.825 frt
V. Királyi haszonvételek " " =	41.252 frt
Összes kiterjedés =	54.896 hold
" becsérték =	4.179.350 frt 90 kr. ⁸⁸

Az 1864. évben azután pontos jegyzék készült a nemzetségi tagok birtokilletőségéről. Akkor a 108 birtokos közül már csak mindössze heten voltak Földváryak, mert idők folytán leányági jogon, házasság, örökösödés, sőt később talán vétel útján is mind több és több más család is lett részese e nemzetségi vagyonnak. Az 1864-i birtokkimutatás szerint a következő családok részesedtek a Földváry nemzetség osztatlan uradalmában: Battik, Bay, Blaskovits, Bezegh, Csernus, Csillom, Darányi, Dessewffy, Elek, Farkas, Földváry, Gelle, Glós, Gosztonyi, Horváth, Jelenffy, Justh, Ivánka, Kheberich, Kubinyi, Laszkáry, Marsó, Megyery, Mérey, Meskó, Nagy, Okolicsányi, Ónody, Osztroluczky, Ottlik, Papp, Platthy, Prónay, Ruttkay, Sebe, Simonyi, Szalontay, báró Szepessy, Sziogyártó, Szirmay, Szontagh, gróf Teleky, Tihanyi, Trajtler, Trencsényi, gróf Vay, Vajda, Veres, gróf Zay, Zábráczy és Zmeskál családok.

A fentebb kimutatott birtokkimutatás szerint becsülve volt:

Szontagh Ferenc és neje Darvas Ágnes közös illetősége =	30.478 frt 42 kr
Szontagh Ferenc külön birtokjuttaléka =	72.137 " 18 "
Szontagh Antónia " " =	41.726 " 81 "

Volt még ott előbb Pál bátyámnak is illetősége, melyet édesatyámnak adott el. Úgyszintén Antónia néném illetőségét is később a fiától, Tivadartól édesatyám vette meg. Mindezen birtokilletőségek a Földváry nemzetség közös vagyonának felosztásakor az istvánházi uradalomból lettek kihasítva 1265 hold kiterjedéssel. E birtok ma is tulajdonomban van. Itt azonban szüleim huzamosabb ideig sohasem tartózkodtak. Nem is volt ott megfelelő lakóház, csak egy szerényebb épület, mely valamikor az öreg Podmaniczky János⁸⁹ báróé volt, ma pedig az ispánnak szolgál lakásul.

Szüleim lakásukat Lapujtón tartották, mely birtok (770 kat. hold) szintén nagyatyám Szontagh István révén háramlott atyámra. Nagyobb része erdő a Karancs hegységben. Itt kényelmes lakóház képezte szüleim otthonát. Vastag, terméskőből épült falak, aránylag kis ablakokkal, a rácsok között vasból készült orgonalevelű füzérekkel. A félemeleten 12 kisebb-nagyobb lakószoba foglaltatik, melyek azelőtt bolthajtásokkal voltak ellátva, de mert egy földrengés folytán megrongálódtak, átalakításon mentek át. Csak a hát közepén lévő nagy ebédlő maradt meg eredeti alakjában. A konyha, cselédszobák és pincék a szuterénben vannak elhelyezve. A ház kiugró verandáján régebben mindkét oldalról lépcső vezetett, és teljesen szabad volt, de atyám ezt később egészségi okokból beüvegeztette. Most óriási üveggalitka benyomását kelti. Itt gondozta édesatyám télen jácintjait és tulipánjait. A ház teteje régebben kettős rokokó-stílusú volt. Azonban 1872-ben szomszédunk, Mocsáry Dániel⁹⁰ gondatlansága folytán keletkezett tűzvész alkalmával leégett, és azután csak egyszerű bádogtetőt kapott. A ház körül elterülő kertet nagyobb részét már édesatyám telepítette, én később azt kiegészítettem.

szítettem. Lapujtón ma is tulajdonomat képezi, ott a fiam Tamás⁹¹ gazdálkodott, míg a harctérre nem vonult, és orosz hadifogságba nem esett.

A dolyáni birtok (cirka 700 hold) édesanyámnak képezte atyai örökségét. Földjei kitűnő minőségűek. E birtokot édesatyám később vétel útján meg is nagyobbította. Ahhoz egy nagy, emeletes régi kőház is tartozott. Dolyán Blanka nővéremnek jutott, de halála után idegen kézre került. Szintúgy a régi többi családi ház Szirákon, Szécsényben és Horpácson, ma már mind idegen kézen vannak.

* * *

Édesatyám határozott pénzügyi tehetségét bizonyítja azon körülmény is, miszerint Lónyay Menyhért⁹² pénzügyminiszter korában őt akarta államtitkárjának megtenni. De édesatyámnak sajnos vissza kellett utasítania e megtisztelő felszólítást, meglehetősen rábeszélést. Fogyatékos egészségi állapota nem engedte. Lónyayval fennálló barátsága akkor kezdődött, amikor Lónyay a Gyürky Lilla⁹³ gondnoka volt, atyám pedig a Gyürky Béláé,⁹⁴ kinek bonyolult, megterhelt örökségét rendbe is hozta, noha nem szívesen vállalta ezen nagy felelősséggel járó állást: csakis gyámsoltja édesanyjának, özv. Gyürky Pálné szül. Vay Erzsébet grófnő⁹⁵ esdő kérésére ígerte meg neki halálos ágyánál. Utóbbi édesanyámnak volt jó barátnője, s nehéz gazdasági viszonyaiban gyakran kérte ki atyám tanácsát, de sajnos nem mindig követte.

A gondnokság szegény atyám egészségére nagyon káros volt. Ő semmit sem tudott félig vagy lanyhán tenni, hanem szellemi és testi ereje összességével igyekezett gondnokoltja vagyoni hely-

zetét rendezni. Feladatát fényesen megoldotta, de akkor báró Prónay Gábornak⁹⁶ adta át a gondnokságot, mert már nem bírta tovább az azzal járó izgató munkát és fáradalmakat.

Sohasem láttam eddigi életem folyásán atyámhoz hasonló tevékenységű embert. E tekintetben igen különbözött Pál testvéreccétől, ki inkább szemlélődő természetű volt. De műveltsége, képzettsége és szellemi tehetsége nem állott hátrább Pál bátyámnál, csak más irányú volt.

Édesatyám rendkívül jó gazda is volt, szorgalmas, takarékos, körültekintő, tudományosan képzett gazda, aki a fejlődő korrallal lépést tartott, miért is Antónia néném kérésére fiának, Szontagh Tivadarnak is ő volt a gyámja annak idején, és a legrendezettebben adta át neki nagykorúsága elérésekor birtokát, melyről Antónia néném fia javára lemondott.

Teltek az évek. Szegény szüleimre súlyos megpróbáltatások következtek ismét. Pista testvérbátyám⁹⁷ tizenhat éves korában tífuszt kapott Budán, tanulmányai közben. Szüleim természetesen hozzá siettek, s éjjel-nappal ápolták kínos aggodalmak között, esdekelve kérve Istentől fiok meggyógyulását. Megadatott nekik. De tanulság, hogy az ember sohase kösse szívét mindenek felett valakihez vagy valamihez e földön. Pista testvéremnek valami baja származott a betegségéből már. Később egy vadászaton nagyon átfázott, s hónapokig erős főfájásai voltak. Évek múlva mondták az orvosok, miszerint ez lappangó agyvelőgyulladás volt, mely a szürke agyállományt átváltoztatta. Huszonkét éves korában szegény egy szerelmi csalódás következtében elmebeteg lett, miből soha ki nem gyógyult többé. Meghalt 1901. március 12-én.

Blanka nővérem, szüleim nagy szomorúságára, Tivadar unokatestvérenek lett felesége 1860-ban. Született az évek során tíz

gyermekük. Azok közül három elhalt kicsi korában, de az élők között kettő fejletlen elméjű volt. Ennyi bánat sűrű sötét felhőként nehezedett a lapujtói otthonra, mely ezentúl színezetét, jellegét ettől kapta.

Volt még egy nővérem. Ágnes,⁹⁸ ki azonban már 1859-ben meghalt. Egyszerre betegedtünk meg, én felépültem. Visszavonultan éltünk. Bár fivérem megbetegedése előtt nagyon nyílt házat tartottak szüleim, és Blanka nővéremet bálókba is vitték. Politikai dolgokba a nemzet újraéledésekor folyt be még édesatyám, a képviselőválasztásoknál.

Atyám gyöngéledő egészsége hetvennégyben fordult határozottan rosszabbra. Megfázott, s egyszerre kapott tüdő-, mellhártya- és szívburokgyulladást. Az orvos Istenre utalt, aggasztó jel! Felgyógyulásában alig mertünk bízni. De Isten tényleg megvigasztalt bennünket, atyám jobban lett, és még tizenkét évig élt.

Nyaranta rendszeren fürdőhelyeket keresett fel atyám. Így volt Szliácson, Rankon, Emsben, Scheweringenben, Morderneyben, Ischlben kétszer, Sylten stb.

Az 1885. év őszén egyik ispánját megdöfte egy bika, és ezt a kertész atyámhoz berontva oly ijesztően mondta el, hogy édesatyám azonnal lázt kapott, mely többé el nem hagyta.

Egész életében nagyon munkás, tevékeny ember volt édesatyám. Még öreg és beteg korában sem szűnt meg éber szelleme munkálkodni. Pihenője volt a regényolvasás és virágtenyésztés.

Szüleim igen sok jót tettek. Édesanyám harminc éven keresztül gyógyította a környék betegeit, kik szekereken keresték fel, még városokon keresztül is. Persze e nagy népszerűségnek egyik tényezője az is volt, hogy fizetniök nem kellett. Sőt, még a gyógyító szert is ingyen kapták, és az év végén a mészáros is pre-

zentálta édesatyámnak a „hús recepteket”. Mert úgy gondolkozott jó anyám, hogy nem használhatnak a szerek megfelelő erősítők nélkül.

1886 tavaszán édesapám mindig rosszabbul, napról napra gyöngébb lett. Május 25-én gyönyörűen búcsúzott el mindnyájunk-, különösen édesanyámtól, kinek megköszönte egész életében tanúsított hűségét és szeretetét. Akkor Éva és Márta unokái⁹⁹ régen szüleimnél laktak, a nevelőnőjükkel. Megáldott mindnyájunkat. Cselédjeitől is elbúcsúzott. Másnap, május 26-án estefelé meghalt, visszaadva egyenes, nemes lelkét teremtményének.

Gyermekei voltak:

1. István, szül. 1839. június 14. megh. 1901. március 12.

2. Blanka, szül. 1841. augusztus 15., előbb Szontagh Tivadar, utóbb draskóczi és jordánföldi Ivánka Ödön neje. Megh. 1910. december 2-án.

3. Mária, szül. 1851. május 11-én. Egy év és két hétig nagyréthy Darvas Tamás neje, kinek elhunytá után 6 év múlva mádi Papp-Szász Lajos felesége lett.

4. Ágnes, szül. 1857. május 12-én. Megh. 1859. augusztus 3-án.

Összeállította Pusztatenken 1917. január havában

*Papp-Szász Lajosné
szül. Szontagh Mária*

[A kézirat lelőhelye: Református Levéltár. (A Johannita Rend Magyarországi Tagozatának Levéltára.) Daróczy-hagyaték, Szontagh család.]

Függelék

Jegyzőkönyv

felvétel a Szontagh család *szűkebb körű értekezletén*, Budapesten, 1913. évi december 20-án Szontagh Sándor lakásán, IV. Váci utca 50. szám alatt.

Jelen voltak

Szontagh Hugó, Szontagh Tamás, Szontagh Felix, Szontagh Emil, Szontagh Gusztáv, Szontagh Pál és Szontagh Sándor.

Szontagh Sándor sajnálattal jelenti, hogy a közelmúltban nejét nagy családi gyász érte, miért is ez évben csak egészen szűk körű értekezletet hívott össze. Bejelenti továbbá, hogy a család seniora kimentette távolmaradását, de szívélyes üdvözetét küldte a rokonoknak.

Ezek után egyhangúlag *Szontagh Hugó* választatott meg az értekezlet elnökévé, ki is a jegyzőkönyv vezetésére Szontagh Pált, annak hitelesítésére pedig Szontagh Felixet és Szontagh Tamást kéri fel.

Az értekezlet ezután konstatálja, hogy a család viszonyaiban az 1913. év során *a következő változások állottak be:*

Meghalt: Szontagh Eszter (Szontagh Tivadar leánya) Budapesten, 1913. aug. 11-én. Az értekezlet a legközelebbi rokonoknak részvétét nyilváníja.

Születés: az 1913. év során a családban nem fordult elő.

Házasságok:

1. Szontagh Zoltán tb. főszolgabíró házasságot kötött Feleden ns. Fonet Olgával 1913. március 29-én.

2. Szontagh Boriska (Andor leánya) házasságot kötött ns. dr. Szirányi Dezső ügyvéd és birtokossal Csetneken, 1913. május 24-én.

3. Szontagh Andor pesti ügyvéd (Andor fia) házasságot kötött Kispesten Kozma Mariskával, 1913. szept. 10-én.

Előléptetések:

a) Szontagh Gusztáv (Gyula fia) az 1913. év során a kereskedelmi minisztériumból Nagyváradra lett áthelyezve, és meg lett bízva az ottani új ipariskola szervezésével és igazgatásával.

b) Szontagh Vilmos szolgabíró (Andor fia) tb. főszolgabíróvá lett kinevezve 1913. június 13-án.

c) Ifj. Szontagh Zoltán (Zoltán fia) megkapta a cs. és kir. kamarási méltóságot. (A főkamarási hivatal értesítése már megjött, de a kinevezés a hivatalos lapban még nem jelent meg.)

Az értekezlet a fentebbi családtagokat házasságuk, illetve előléptetésük alkalmával melegen üdvözli.

Elszámolás a családi pénzekről

I. A monográfia céljaira fizettek az 1913. év során:

1. Szontagh Zoltán az 1912. és 1913. évre	=	200	kor.
2. szepesszombati Szontagh Géza az 1913. évre	=	50	"
3. Szontagh Szaniszló az 1912. évre	=	20	"
4. Szontagh Sándor az 1913. évre	=	100	"
5. Szontagh Tamás az 1912. és 1913. évre	=	200	"
6. Szontagh Antal az 1912. és 1913. évre	=	40	"
7. Szontagh Felix az 1913. évre	=	100	"
8. Szontagh Jenő az 1912. és 1913. évre	=	200	"
9. Szontagh Emil az 1913. évre	=	100	"
		<hr/>	
		összesen	1010 kor.
A múlt évi elszámolás végösszege volt		3140	"

Mutatkozik az 1913. év végén 4150 kor. mely összeg takarékpénztári betétkönyvben lett elhelyezve. Ehhez járulnak még a kamatok, melyek a fenti összegben befoglalva nincsenek.

II. A létesítendő családi alapítvány javára befolyt:

1. Szontagh Mária férj. mádi Papp-Szász Lajosné adománya	500	kor.
2. Szontagh Zoltán adománya	50	"
3. Szontagh Sándor és neje adománya	1000	"
	<hr/>	
	összesen	1550 kor.
A múlt évi elszámolás végösszege volt	3450	"

Mutatkozik az 1913. év végén 5000 kor. mely összegből 4000 kor. értékpapírban és 1000 kor. egyelőre készpénzben lett „alapítvány” néven takarékpénztárban elhelyezve. Ehhez járultak itt is a kamatok, melyek a fenti összegben bennfoglalva nincsenek.

Az értekezlet ezen elszámolást tudomásul veszi, és az adakozóknak ezért köszönetét nyilvánítja.

Amennyiben netán valaki oly fizetést teljesített volna, mely a fenti elszámolásból véletlenül kimaradt, az figyelmeztesse erre Szontagh Sándort.

A családi monográfiához szükséges adatgyűjtés az 1913. év során sem szünetelt. Egyes, már megírt életrajzok újabb adatokkal lettek kiegészítve, azonkívül beszereztettek a következő családtagok életrajzi adatai:

I. a belső-iglói ágból: Szontagh Ede gyermekei: Kálmán, Kornél, Victor, Frigyes és István életrajzi adatai; továbbá Szontagh Mihály fiai: Ágost, László és Vilmos életrajzi adatai;

II. az igló-dobsinai ágból: Barna, Andor és Gáspár, továbbá Andor gyermekei: Pál, Andor és Vilmos, továbbá: id. Zoltán és

testvére, Béla, valamint ifj. Zoltán, Árpád és ifj. Bertalan és végül Ábrahám fia: Jenő életrajzi adatai;

III. a zabari ágból: Imre, Gyula, Miksa, Jenő, Ede és Elemér fontosabb életrajzi adatai;

IV. az igló-sáros-nógrádi ágból: Pál (jezsuita), Antonia és Tivadar életrajzi adatai.

E helyen nem maradhat megemlítés nélkül, hogy Szontagh Mária férj. mádi Papp-Szász Lajosné nemcsak azzal adózott az ősei iránt érzett kegyeletnek, hogy a fentebb említett adományát juttatta a családi alapnak, de azonkívül – a család kérelmének engedve – oly művészi és érdekes módon írta meg nagybátyjának, néhai Szontagh Pálnak életrajzát, annyi gyöngéssel, finom, intim árnyalással rajzolta meg az öreg kegyelmes úr nemes alakját, hogy mindezzel örök hálára kötelezett bennünket, egyben magának is állandó emléket biztosított.

Az értekezlet nevezett úrnőnek ezen fáradságáért és nemes aldozatkozásáért őszinte, meleg köszönetét nyilvánítja.

Ezek után megállapítást nyert, hogy még nagyon sok életrajzi adat hiányzik, különösen az árvai ágból, nemkülönben a sasos vonal szepesszombati ágából, *miért is felkéretnek ezen ágbeliek, hogy tegyék lehetővé ezen életrajzok összeállítását, és közöljék az erre vonatkozó adatokat.*

E helyen meg kell emlékeznünk *Szontagh Tekla és Paula* úrnőkről, akik a nagyatyjuktól és szépapjuktól származó érdekes emlékkönyveket adományozták a családi gyűjteménynek. *Szontagh Szaniszló* pedig régi leveleket küldött be, melyek néhai Szontagh Mátyásra nézve tartalmaznak érdekes feljegyzéseket.

Szontagh Sándor azután bejelenti, hogy a *családja helyes összeállítását* igazoló anyakönyvi kijegyzések csaknem mind

együtt vannak, miért is a családja most már véglegesen megrajzolható, és esetleg már a legközelebbi családi gyűlésen hitelesíthető lesz.

Az értekezlet határozata értelmében a családja oly alakban lesz megrajzolva, hogy az egyes generációk könnyen áttekinthetők legyenek. A férfi tagok recés szelű és sötétebb színű levelet kapnak, a női tagok ellenben sima szelű és világosabb színű levelet. A testvérek mindenütt a születés sorrendje szerint balról jobbra haladva lesznek feltüntetve. E munka összeállításával Szontagh Sándor bíztat meg.

Szontagh Sándor azután felmutatja a múlt évi értekezlet óta a családi album, illetőleg a készülő monográfia céljaira *beszerzett fényképeket*, melyek közül különösen a régi iglói házak udvarairól készültek érdemelnek említést. Bejelenti továbbá, hogy az utóbbi időben, néhány családtag olajfestésű arcképéről szerzett tudomást, mely képek idegenek tulajdonában vannak. Ezek a következők:

1. *Szontagh Erzsébet* (szül.: 1671) előbb Kubinyi Gáspár, utóbb Okolicsányi József neje arcképe (a halálos ágyán lefestve), jelenleg gróf Pejacevich János (muki) birtokában van.

2. *Szontagh Zsuzsanna* (szül.: 1703, megh. 1770), férj. Máriássy Ferencné olajfestésű arcképe Péchy Gáspár tornai főszolgabíró birtokában van.

3. *Szontagh Sámuel* (szül. 1751, megh. 1815), kinek neje tótfalvai Grodkovszky Éva volt, olajfestésű arcképe a selmezbányai levéltáros özvegye, Reichter Edéné úrnő birtokában van.

Szóló (?) intézkedni fog, hogy az első két képről fényképmásolatokat szerezhessen, a harmadik kép megszerzése érdekében pedig a tulajdonossal már érintkezésbe is lépett.

Az értekezlet ezen bejelentést tudomásul veszi, és felkéri a családtagokat, hogy akinek idegen kézben lévő családi arcképről tudomása van, arról Szontagh Sándort értesíteni el ne mulassza.

Szontagh Sándor azután bejelenti, hogy a Kassán székelő „Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum” az utóbbi időben egy úgynevezett „Szontagh szobát” rendezett be. Ez ügyben kérdést intézett a múzeum igazgatójához, Varjú Elemér úrhoz, ki is aug. 14-én kelt levelében a többi között a következőket írja:

„Az új múzeumnak, amelynek építéséhez talán már a jövő tavasszal hozzáfoghatunk, egyik nevezetessége lesz a Szontagh szoba. Ez a szoba hű utánezata lesz annak az emeleti szobának, amely a Szontagh Kristóf hírneves szepesszombati bányatulajdonos által 1651-ben épített szepesszombati házban volt. E szobából megvásároltuk mindazt, ami még benne a XVII. századból megvolt. Éspedig volt benne: körös-körül futó tásas, két a falba beépített szekrény, két asztal, egy a XVII. századból való zongora (sajnos billentyűzet és húrok nélkül), egy láda, egy ón mosdótál s néhány kép, melyek azonban már a XVIII. századból való leányági leszármazottakat és nem Szontaghokat ábrázolnak. Megvettük továbbá az ajtók és ablakok vasrácsait és a bejárati ajtó címeres kőkeretét, mely az építető és első tulajdonos: »Christof Sontag« nevét is viseli.”

(Itt megjegyezzük zárjel között, hogy a jelzett bejáró ajtó feletti kődíszítmény a családunk napos címerét tünteti fel, melyet jobbról-balról koronával ellátott oroszlánok tartanak. A címerből a három hegy hiányzik, annak helyét a bányászjelvény, a kettős kalapács foglalja el. A címer felett a felírás: „Christof Sontag”, a címer alatt: „Anno 1651.” Ezen Kristóf a sasos címerű ág egyik őse, aki testvéreivel együtt 1661-ben kapta a sasos címerű arma-

list. A szobán forgó ház tíz évvel a sasos címer adományozása előtt épült, amikor ezen Kristóf vonala is még az 1610. évben szerzett armalis alapján a napos címert használta. A jelzett ház az ajtó felett a következő áldás volt köbe vésvé:

„Gott bewahre dieses Haus und Alle die da gehen ein u. aus.”¹⁰⁰

„Ist es der Wille dein, so muss dies Haus gesegnet sein.”¹⁰¹)

E kitérés után folytatjuk a múzeumi igazgató levelét.

„Az egész együtt felállítva igen érdekes és egyben kegyeletes látnivalója leend a múzeumnak, mely a családnak is kétségkívül dicsőségére válik. Egészen természetes dolog lenne, ha a család tagjai itt (amennyiben a korhűség megengedi, ebben a szobában) helyeznék el relikviáikat, melyeknek a legjobb és legillőbb helye egyébként is a Rákóczi Múzeum mint a felvidék központi és legnagyobb múzeum volna.

Adományokat vagy letéteket kész örömmel fogadunk el, s azokat mindenkor az adományozó neve alatt őrizzük.”

Egy későbbi levélben ezt írja a múzeumi igazgató:

„Annyit eleve megígérhetek, hogy ha a család érdeklődik és pártolja a dolgot, a magam részéről mindent el fogok követni, hogy a Szontagh család emléke minél méltóbban legyen a Rákóczi Múzeumban megörökítve. Ha elegendő régi relikvia, kép, bútor, irat, esetleg régi ruha, fegyver stb. gyűlne össze, a szepesszombati szobán kívül még egy helyiséget rezerválhatunk a család részére.”

Bejelenti Szontagh Sándor, hogy ezen Szontagh szoba berendezését a kassai múzeum egyik raktárában maga is látta, ahol az új múzeumi épület elkészültéig ideiglenesen lett elhelyezve.

Az értekezlet mindezt örömmel veszi tudomásul, és felkéri a családot, hogy a felvetett eszmét támogassa, és hogy a Szontagh szobát régi, családi vonatkozású tárgyakkal lehetőleg egészítse ki. Különösen azon családtagok kéretnek föl erre, akiknek fiutódjuk nincsen, minél fogva a családi vonatkozású ereklyék idővel amúgy is más családba mennek át.

Egyben tudomásul veszi az értekezlet, hogy Szontagh Andor és nővérei a birtokukban lévő azon építáriumot, mely az Iglón 1661-ben elhalt Szontagh Lajos emlékét volt hivatva megörökíteni, a kassai múzeum Szontagh szobájában fogják elhelyezni.

Bejelenti Szontagh Sándor, hogy az egyik iglói családi házban létezett – azóta elveszettnek hitt – nevezetes *ásványgyűjtemény* megtaláltatott. Annak értékesebb része ugyanis mintegy 25 év előtt (amikor Szontagh Frigyes és Titus, valamint nővéreik ezen utolsó iglói családi házat eladták) szintén a kassai múzeumban nyert elhelyezést, ahol az mint az iglói Szontagh család adománya őriztetik.

Az ezen házban elhelyezve volt régi családi iratok felkutatása ügyében az eljárás még folyamatban van.

A múlt évi jegyzőkönyvre hivatkozva *tudomásul veszi az értekezlet, hogy a család történetének rövid összeállítása a jelenkorig kiegészítve, 9 db leszármazási táblával együtt átadatott Berzeviczy Béla úrnak azon célból, hogy az a Kempelen–Berzeviczy-féle új munkában („Magyar nemes családok története”¹⁰²) közzétételüké. Berzeviczy azonban a leírást túl nagy terjedelműnek találta, miért is csupán a leszármazási táblák és a leírás kivonatos közlését ígérte meg.*

Szontagh Sándor azután bejelenti, hogy már évekkal azelőtt érintkezésbe lépett Szontagh Artúrral, jelenleg mint altábornagy

és lovassági hadosztályparancsnok Bécsben állomásozik. Évek óta kutatta annak a családjához való tartozását, de eddig pozitív, bizonyos eredményre nem jutott. Szontagh Artúr leszármazása a következő: szülei voltak: Szontagh Ernő bécsi nagykereskedő, ki 1810. jan. 4-én született Szepesszombatban, és neje lovag Kern Leopoldina. Szontagh Ernő szülei voltak: Szontagh Dániel szepesszombati evangélikus lelkész (szül. Késmárkon, 1768) és neje, Hüttinger Magda. Szontagh Dániel szülei voltak: Szontagh Sámuel (szül. Késmárkon, 1732. aug. 26.) és neje, Szopkó Mária. Szontagh Sámuel szülei voltak: Szontagh Márton (szül. Késmárkon, 1708) és neje, Eccard Zsuzsanna. Szontagh Márton szülei voltak: Szontagh András és neje, Éva (esküvő Késmárkon, 1690. január 31.). Tovább a késmárki anyakönyvek nem terjednek.

Mindezen Szontaghok az 1864-ben kiadott családi monográfiában,¹⁰³ illetve az ott közölt leszármazási táblákon elő nem fordulnak. Azonban Szontagh Artúr birtokában több oly örökölt régi irás és leszármazási tábla van, melyek kétségkívül a mi családjunkra vonatkoznak. E körülmény legalábbis igen valószínűvé teszi az egy családjhoz való tartozást, amit még inkább megerősít egy régi, a sasos családi címerrel ellátott pecsétgyűrű, melyet Artúr őseitől örökölt. Szontagh Artúr maga nőtlen. Fivérének csak leánygyermekai vannak, s így a kutatás öreá nézve most már legfeljebb elméleti értékkel bírhat. De az ő rendkívül nobiles és szimpatikus egyénisége megérdemelné, hogy ügyét a legnagyobb előzékenységgel felkarolva, igyekezzünk felkutatni azon bizonyítékokat, melyek a vérrokonság megállapításához szükségesek.

Az értekezlet ezen előterjesztést örömmel veszi tudomásul, és felkéri a családtagokat, különösen a sasos ágbelieket, hogy aki ezen rokonság igazolására bármi adattal bír, azt a legközelebbi értekezletnek előterjeszteni el ne mulassza. Az értekezlet egyben azon véleményének ad kifejezést, hogy az egész család örömmel látná, ha Szontagh Artúr régi nemességének és a sasos címernek megerősítését kieszközölhetné, mely törekvésében a család a legnagyobb készséggel támogatni fogná.

Tudomásul veszi az értekezlet azt is, hogy az utóbbi időben Budapesten, Múzeum körút 27. szám alatt egy étkezőhelyiség létesült, melynek felírása: „Szontágh J. étterme”. E tárgyban az értekezlet megbízta dr. Szontagh Pál ügyvédet, hogy nyomoztassa ki ezen vendéglős eredetét, és amennyiben a hamis név használata megállapítható – ami valószínűnek látszik –, úgy járjon el vele szemben a rendőrségnél, és tiltassa el nevének jelenlegi írásmódjától.

Szontagh Hugó elnök ezután a tanácskozást befejezettnek jelent ki, és indítványára elhatározott, hogy az értekezlet a család nagyra becsült seniorának meleg és szeretetteljes üdvözlését tolmácsolja.

Az ezután következő vacsorán Szontagh Hugó üritette a Krisztof serleget a család egészségére.

A család ügyeiről folytatott eszmecsere során szóba került, hogy az összejöveteleknek egyik fő célja az is, hogy bizalmasan, magunk között a saját hibáinkra rámutassunk, és ezzel a család fejlődésének és haladásának új irányt adjunk.

Visszapillantva a múltra azt látjuk, hogy a család ősei közül már Pál (1606–1682) és fia: I. Gáspár (1649–1711) már több mint 200 évvel ezelőtt a legelsőek voltak a felsőmagyarországi

bányamívelők között. Az abban az időben épült családi házak (az egyik iglói 1640-ben, az egyik szepesszombati 1651-ben épült) még ma is nemcsak nagy jólétről, de fejlett ízlésről is tesznek tanúságot. A bányászat virágzása roppant mértékben emelte a család vagyonát és tekintélyét, mely körülmény ismét előkelő és kellemes családi összeköttetésekre vezetett, és nagy befolyást biztosított a családtagoknak a közügyek irányítására. A személyi kiválóságokon felül minden bizonnyal ezen tényezőknek is tudható be, hogy I. Szontagh Gáspár 1709-ben egyhangúlag választott meg a XIII. szepesi város grófjává.

Igaz ugyan, hogy családunk azóta is sok jeles férfiút adott a közéletnek. Volt közöttünk mindenkor kiváló táblabíró, nagyeredmű alispán, volt híres megyei követ, majd országgyűlési képviselő, volt országos nevű tudós – de jelenleg mégis csak azt látjuk, hogy családunk ma nem foglalja el azt a pozíciót, melyet a régi tradíciók alapján elfoglalni talán hivatva volna.

A hanyatlás legfőbb oka a család egyes ágainak elszegényedésében és ezzel együtt az ifjabb nemzedék nevelésének elhanyagolásában, és végül az itt-ott előfordult mesalliance-okban¹⁰⁴ keresendő.

Kívánatos lenne tehát, ha a fiatalabb nemzedék lehetőleg oly pályán keresné boldogulását, ahol a család ismét anyagi jóléthez juthatna. Nem nagy vagyon elérése legyen a főcél, de általános jólétre mindenestre törekedni kell.

Különösen pedig az ifjabb nemzedék nevelését kell a mai korak megfelelően helyesebb irányba terelni. Nemcsak diplomára van szükség a haladáshoz, hanem éppen az a többlet, a helyes nevelés által elért társadalmi műveltség, mely a tudományos készséget harmonikusan kiegészíti, képesít nagyobb eredmé-

nyek elérésére. Idegen nyelvek tökéletes ismerete, nagyobb külföldi utak által szerzett szélesebb látókör, a kedély, szív és ízlés fejlesztése – ezek azok az ismeretek és tulajdonságok, amelyek elérésére a fiataloknál fokozottabb mértékben kellene törekedni. Amellett a társaság és még inkább a házastárs megválasztásánál több ízléssel és gonddal kell eljárni. Mert míg a jó és kívánatos házasság révén szerzett újabb kellemes összeköttetések a haladás útját egyengetik, addig minden mesalliance legalábbis hoszszú évtizedekre terjedő visszaesést jelent, mely sokszor még nemzedékeken át is érezteti kellemetlen hatását.

Amikor tehát évenként egyszer, bizalmas körben a családi hagyományokat ápoljuk és a kegyeletnek adóznunk, ne hagyjuk figyelmen kívül a jelent, hanem igyekezzünk teljes erőnkől a család jövőjét úgy irányítani, hogy az őseink emlékéhez mindenkor méltó legyen.

Ezzel a jegyzőkönyv lezárattott.

* * *

Utólag még egy megrendítő hírt kell a család tudomására hoznunk, azt ti. hogy Szontagh Zoltánné szül. Iptószentiváni Szentiványi Róza életének 52-dik, boldog házasságának 33-dik évében, 1913. december 29-én Sajógömörön elhunyt.

E nagy veszteség felett mélyen elszomorodott férjnek és gyermekeinek őszinte, igaz rokoni részvétünknek adunk kifejezést.

K. m. f.

Dr. Szontagh Pál sk.
jegyző

Szontagh Hugó sk.
elnök

Hitelesítjük, azzal a megjegyzéssel, hogy a lezárt jegyzőkönyv utolsó szakasza, amely családunk életének további irányítására vonatkozik, szeretett atyámfia s családi ügyeink kitartó vezetője, Szontagh Sándor nemesen érző lelkének megnyilatkozása.

A legnagyobb hálával köszönjük neki e pár sort.

Okos, szeretetteljes és hasznos irányítását vessük szívünkbe, és kövessük azt híven!

Budapest, k. m. f.

Dr. Szontagh Tamás sk.

Dr. Szontagh Felix sk.

[A kézirat lelőhelye: Református Levéltár. (A Johannita Rend Magyarországi Tagozatának Levéltára.) Daróczy-hagyaték, Szontagh család.]

Személyes utószó

Hagyományosnak és megszokottnak tűnő jogi ceremónia zajlott le 1904. november 26-án Budapesten, dr. Tóth Béla ügyvéd szobájában. (Sajnos az ügyvédi iroda pontos címét még nem tudom.*) Egy adásvételi szerződést kötöttek meg. A gyakorlott jogászon kívül jelen voltak még: dr. Okolicsányi Géza és ifj. Mikszáth Kálmán mint tanúk, dr. Szontagh Antal mint eladó, Mikszáth Kálmán mint született Mauks Ilona és Mikszáth Kálmán mint vevők. A szerződés tárgya: a horpácsi Szontagh birtok eladása. Ennek éppen száz esztendeje.

Nyilvánvaló, hogy bár az esemény jogi formájában mindennapi, a szereplők személye viszont rendkívülivé teszi azt. Sőt, ha arra gondolunk, hogy Mikszáth Kálmán ezzel a birtokvásárlási aktussal hazatért Nógrád megyébe, szülőföldjére, akkor nyugodtan mondhatjuk: ez az évszázaddal ezelőtti pillanat valóban különleges.

*Mivel az aktuális budapesti címjegyzékben az ügyvédek között nem szerepel Tóth Béla nevű, ezért feltételezhetjük, hogy nem volt önálló irodája, ill. lakásának egy részét használhatta erre a célra. A budapesti lakók között ebben az időben hét Tóth Bélát találunk, közülük csak egynek a neve mellett áll a doktori cím, foglalkozásként pedig, hogy ügyvéd, ezért nyilván róla van szó. A IX. kerületben, a Ráday utca 13/a-ban lakott. *(Budapesti cím- és lakásjegyzék XVI. évf. 1904. május–1905. április. 1743. old. – A sorozatszerk.)*

De folytathatjuk a helyzet méltatását másképpen is. Ugyanis ahhoz, hogy Szontagh Antal eladhassa örökségét, a horpácsi fundust, ahhoz az kellett, hogy nagybácsija Szontagh Pál eltávozzon az égi mezőkre. Mindez történt ugyancsak ebben az évben, 1904. június 16-án. És ennek is száz esztendeje van, tehát az emlékezés kegyelete ennek a drámai napnak is szól. (Szontagh sírja Horpácson van, a kis temetőben.)

A birtokvásárlást egyébként Mikszáth a maga módján intézte. Egy perc alatt döntött. Igaz, előtte hónapokig keresett valami kiváló birtokot és házat (megengedhette magának, nem volt szegény író), de nyilvánvaló, hogy csak az első megfelelő nógrádi lehetőségre várt. Feleség emlékirataiban így ír erről a meglepő döntésről, azaz hogy Mikszáth látatlanban vette meg Horpácst:

„Lehetetlen – mondtam csodálkozva – hiszen nem is látta.

– De láttam vagy harminc év előtt, az édesapjával voltam ott egyszer-kétszer az öregurnál... Délelőtt bement Kálmán a képviselőházba, hogy ott Sréter Alfréddal találkozzék, és megkérdezze a birtok mineműsége iránt. Sréter azt mondta, hogy – becsületes birtok -, mit értett alatta, a jó isten tudja, de az a szó igen megfogta a Kálmán szívét... másnap aláírták az adásvételi szerződést.”

Minden okunk meg van tehát, hogy a száz esztendővel ezelőtti eseményekre ebben a formában is emlékezzünk, azaz e könyv kiadásával. Ugyan az évfordulók elmúlnak majd, jönnek az újabbak, de ez a forrásközlés megmarad, és bárki számára olvasmányként vagy éppen hasznos kutatási segédletként rendelkezésre áll.

A kötetben az olvasó két visszaemlékezést és egy különleges jegyzőkönyvet talál. A Szontagh család évszázados történetjéről.

ból egy kicsiny kis metszet, de minden bizonnyal a fontosabbak közül való. Lejegyzője, Szontagh Mária (Papp-Szász Lajosné) Szontagh Pál testvérének, Ferencnek a lánya. Ha valaki, akkor hát ő felelősséggel írhatta meg (s persze némi tévedésekkel) nagybácsija életét, illetve adhatott számot édesapja életéről, soráról.

Szontagh Pál ezen életrajzát, élettörténetét én magam is közöltem már részleteiben és teljességében is. Nem is tudom, mikor bukkantam rá. Ekkoriban kerültem kapcsolatba a budapesti Szontaghokkal, akik közül Szontagh Gáspár számos családi dokumentumot adott kölcsön publikálásra. Ezek meg is jelentek a Nógrádi irodalmi ritkaságok 5. kötetében amelynek ez volt a címe: *Szontagh Pál válogatott írásai*. Lehet, sőt biztos, hogy ők hívták fel a figyelmemet Szontagh Mária visszaemlékezésére is. Valószínűleg ezután találtam meg az Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában (jelzete: Tört. 2-r. 259. sz.)

Mindez 1983 táján történhetett, hiszen akkoriban foglalkoztam igen intenzíven Madách Imre életútjával, annak is az 1840-es évekbeli eseménytörténetével. Kutatási területem a Nógrád megyei köznemesség 19. századi életmódja volt, s akarva-akaratlan mindig rábukkantam a Madách família nevére. Politika, művelődés, iskoláztatás, társadalmi kapcsolatok - mindenhol rájuk találhattam. A szokásos kutatói történet: egyik adat szüli a másikat, egyre mélyebben hatol be az ember a források tömkelegébe, egyre megszállottabban üldözi a még fellelhető adatokat. Végül is aztán 1984-ben ebből egy tanulmánykötet lett, amelynek a címe: *Madách és Nógrád a reformkorban*.

Ez a kötet tartalmazott egy tanulmányt ezzel a címmel: „*Lelkem jobb fele*”. *Szontagh Pál, Madách barátja*. Mondanom sem

kell, ennek az írásnak a megszületését a fenti történelmi körülmények mellett újabb személyes élmények erősítették. Ezekben az években Szécsényben voltam a múzeum igazgatója. A város történetébe beletekintve, rájöttem, hogy a sok kiválóság mellett Szontagh Pál is ide kötődik. (Sőt, még régi emléktábláját is megleltük törött állapotban.) Ha már Szontagh, akkor Madách. A kör bezárult.

A forrásismeret természetesen nem korlátozódott Madách politikai pályafutására, hanem kiterjedt a lehető legteljesebb Madách szakirodalom átnézésére is. (Ez az átnézés még mind a mai napig tart és soha nem lesz vége). Addig is tudtam, de attól kezdve még alaposabban, hogy Szontagh Pálnak milyen jelentősége volt Madách életében és a Tragédia megszületésében. A családi visszaemlékezések, főleg Balogh Károlyé, de olyan fontos feldolgozások, mint Morvay Győzőé, Voinovich Gézáé, Bérczy Károlyé, Palágyi Menyhérté stb. mind-mind ezt igazolták, noha azért a kutató mindig fenntartással fogad olyan állítást, amely nincs dokumentumokkal hitelesen alátámasztva.

Ilyen dokumentumok azért akadtak. Elsősorban a két fiatalember levelezése. Mégha töredékesen is maradtak ránk ennek a barátságának a legautentikusabb bizonyítékai, azért mégis kicseng belőlük annak intenzitása, szépsége és fontossága. Így tehát egyre közelebb kerültem Szontagh Pálhoz s rajta keresztül még inkább Madách Imréhez.

Ennek már negyedszázada lesz. És mind a mai napig újabb és újabb vonatkozások derülnek ki, pedig Szontagh Pál életrajza ma sincs megírva, ma is elsősorban a Madáchhoz kötődő éveit tartjuk nyilván, pedig ha országos vezető szerephez nem is jutott, de kortársai részéről – pedig micsoda kor volt ez! – nem-

csak baráti szeretet, hanem kimagasló elismerés vette körül. Én magam első ízben a Szécsényi Honismereti Híradó 1983. évi 1. számában közöltem ennek az életrajznak néhány részletét: *Ismeretlen történeti adalék Szontagh Pálról* címmel. (72–82. oldal.) Majd ezt követte jó tíz esztendő múltán, 1994-ben a Nógrád megyei múzeumok évkönyvében megjelent *Emlékirat Szontagh Pálról* című publikációm (87–104. oldal), amely műfaját tekintve forrásközlés. A teljes szöveg megadása mellett bőséges jegyzetanyagot is közöltem, más jellegűeket, mint amelyek ebben a kötetben találhatóak. Az akkori jegyzeteim részletesen kívánták nemcsak az életrajz szereplőit kommentálni, hanem az eseményeket, helyszíneket, a mögötteseket is bemutatták. Majd újabb tíz esztendő telt el, és a Magyar Millennium tiszteletére kiadott *Száz magyar falu könyvesháza* sorozatban Horpácsról írtam egy kötetet. Ebben természetesen négy ember kapott kiemelt hangsúlyt: Madách Imre, Nagy Iván, Szontagh Pál és Mikszáth Kálmán. Szontagh életútja mellett természetesen bemutattam az említett három halhatatlanhoz fűződő kapcsolatát, kiemelve a bevezetésben említett, száz esztendővel ezelőtti esemény, a mikszáthi hazatérés fontosságát.

Most pedig a Madách könyvtár illeszti terjedelmessé váló könyvsorozatába ezt a fontos forrást, amely nélkülözhetetlen a Madáchcsal foglalkozók számára, de ugyanilyen fontos forrása a Mikszáthi életutat feldolgozóknak, hogy a Horpács történetével foglalkozókról már ne is beszéljünk.

Annak idején 1994-ben, a forrásközléshez írt bevezetőmben már összefoglaltam ennek a dokumentumnak a jelentőségét, amely jelentőséget egyre erősebbnek érzek és tudok az idő múlásával. Főbb megjegyzéseim akkor ezek voltak.

Ha van Madách Imre környezetében érdeklődésre számot tartó személyiség, úgy Szontagh Pál az. Nincs életrajz, monográfia, jelentősebb tanulmány, Tragédia-értelmezés, amelyben ne fordulna elő a neve, rendszerint három vonatkozásban is. Egyrészt – leegyszerűsítve és így mindenképpen tévesen – mint Lucifer modelljét említik. Cinizmusa, örökké kételkedő szelleme, a világ fejlődését szarkazmussal fogadó személyisége miatt. Másrészt úgy tartják számon, hogy Madách személyiségének ellentéte volt minden területen, ráadásul az egyetlen ember akkor, aki Nógrádban felkészültségben mérhető volt Madáchhoz. Harmadrészt a Tragédia sikerének elindításában szólnak róla, mint akinek buzdítására küldte (vitte) el Madách Arany Jánoshoz a kéziratot, s ugyanakkor Madách vele osztotta meg első ízben Arany válasza feletti örömét. (Ez volt az az 1861. szeptember 12-én íródott s klasszikussá vált, majd Madách által lemásolt és 19-én Szontaghnak továbbküldött Arany-levél.)

(Van egy negyedik, csupán anekdotaként fennmaradt vonatkozás is: *Az ember tragédiája* cím állítólag Szontaghtól származik. „No lám, az ember tragédiája!” – mondta Szontagh egy ízben Madách bosszúságát látva, mire barátja állítólag azt felelte, hogy keresve sem talált volna jobb címet készülő művének.)

Kétségtelen tény az is, hogyha Mikszáth Kálmán nógrádi ismerőseinek körét tekintjük át, ott is jelentős szerepet kell adnunk Szontagh Pálnak. A már középkorú Szontagh Pál pályája, egyénisége nagyon érdekelte a fiatal író. Már első műveiben találó árnyképet fest Szontaghról, majd az idő múlásával, később többször is visszatér alakjához, erkölcsi példázatához. Mint képviselők aztán az országgyűlés padjaiban (vagy inkább a fo-

lyosón) együtt ültek, s nem véletlen, hogy a Tisztelt ház megannyi karcolatában feltűnik Szontagh közkedvelt figurája.

S ugyancsak Mikszáthnál fonódik össze Madách és Szontagh neve, s már így együttesen alkotják a nagy Nógrádi triászt. Az 1878-ban Kákay Aranyos no. 3 álnéven kiadott *Fény és árnyképekben* Mikszáth többek között ezt írja: „Madáchnak igen jó barátja volt s nem egy eszmét adott neki sztregovai magányában a világhírű »Ember tragédiája« megírásához...” S persze nem lenne Mikszáth, ha ifjonti vágásainak egyikét nem intézné Szontaghnak, mondván, hogy olyannyira közel került az irodalomhoz, Frankenburghoz, Jókaihoz, Madáchhoz, hogy sokan úgy tartják, hogy már ő is író lett. „De Szontagh Pál nem az az ember, aki visszaélne ezzel a tévhittel. Nem is írt és nem is akar írni könyvet. S ez a legnagyobb bizonyítéka, hogy valódi barátja az irodalomnak.”

Szontagh Pál élete mindenképpen meghatározó jelentőségű Nógrád megye 19. századi művelődéstörténetében. De ha önmagában vizsgáljuk, akkor is olyan tipizálható jegyeket találhatunk a századot átívelő életpályán, amelyek a magyar köznemesség progresszív személyiségeinek és politikai cselekvési lehetőségeinek a mintája is lehet. Annak a derékhadnak a tipikus képviselője, amely ugyan nem játszott vezető szerepet a nemzet életének irányításában, a sorsdöntő fordulatok meghozatalában, de jelenlétével, életminőségével és műveltségi, erkölcsi rendjével nélkülözhetetlen volt a közéletben.

Mindezeket két évtized elteltével ma is vallom Szontagh személyiségét és szerepét illetően. Sőt, még árnyaltabban látom, s csak remélni tudom, egyszer éppen egy nógrádi kutató tollából

megszületik az a monográfia, amely Szontaghot sokrétűen elemezve, életútját elhelyezi a magyar progresszió történetében.

És vallom azt is, hogy Papp-Szászné emlékirata nemcsak fontos, de élvezetes olvasmány is. Szontagh Mária jól felismerhetően több forrásból dolgozott. Felhasználta a család irattárában ide vonatkozó dokumentumokat. Bedolgozta munkájába a családi emlékeztetéseket, hiszen mindössze alig pár évvel vagyunk Szontagh halála után. (A pontot 1913-ban tette az utolsó mondat mögé, a kéziratot 1916-ban adta át az Akadémiának Szontagh Sándor.) Harmadjára pedig felhasználta az egyéb korabeli dokumentumokat is, mint pl. a sajtó közleményeit.

Papp-Szász Lajosné nem volt ugyan gyakorlott szerző, nem is írói szándékkal vett a kezébe tollat, de olvasmánya színes és érdekes képet rajzol Szontagh Pálról. Különösen fontosak az apró kis részletek, a személyes megfigyelés emlékei, amelyek a tanú hitelességén kívül Szontagh életközeli megidézését jelentik.

Négy esztendő múlva aztán elkészült az édesapjáról, Szontagh Ferencről szóló viaszemlékezéssel is. Ennek természetesen nincs Madách vonatkozása. Azért szerepeltetjük ebben a kötetben, mert így lesz teljesebb a kép arról a szellemi, politikai közegekről, amely akkor Madáchot Nógrádban közrevehette. Így válik még hitelesebbé az az állításunk, hogy a korabeli magyar köznemesség korántsem olyan elmaradott, műveletlen, haladás-ellenes és modernizáció ellenes, mint ahogyan azt az eltelt évtizedek sematikus, ideologikus történetírása jellemezte vagy a politika sulykolta. Igazak persze Széchenyi István korholó szavai is, igazak a reformerek, a fiatalok dühös kirohanásai is, de a sommás ítékezés mindig igazságtalan és tévutakra vezető. Szontagh Ferenc életútja e kivételeket erősíti tovább.

Életkezése a hagyományos, várja őt a jogi pálya, az ügyvédi tevékenység, amelynek a folytatása valószínűleg a vármegyei pályafutás, egészen az alispánságig talán, amelyre a történelmi családoknak minden erkölcsi joga adott volt, mégha birtokai és gazdasági lehetőségei azért már jelentősen megcsappantak a század elejére. Szontagh Ferenc ezen úgy próbált segíteni, hogy még mezőgazdasági akadémiát is elvégzett, tehát korszerű ismeretekkel kívánta birtokát működtetni, bevételeit növelni. Mondatnánk, hogy természetesen nem sikerült neki, noha mindent elkövetett a vagyoni egyensúly megteremtéséért. A családi adósság, a kedvezőtlen nógrádi termelési lehetőségek (Karancslapujtón éltek), a politika és történelem közismert alakulása mindössze csak a tisztas életsors lehetőségét adta meg, a felemelkedését már nem. Pedig nem volt tehetségtelen gazdasági szakember, igazolja ezt több olyan gyámsági feladata, amelynek révén rendbe hozott, tehermentesített más birtokokat. De nagyon sok családi gyász és tragédia is érte s ezek miatt is inkább visszavonult a közügyektől, sem megyei, sem országos feladatot nem vállalt már 1849 után.

A harmadik dokumentum egy különleges családi tanácskozás jegyzőkönyve. Ahogyan írják, a Szontagh család „szűkebb körű” értekezletéről vettek fel jegyzőkönyvet 1913-ban. Ezek szerint volt, vagy voltak nem szűkebb körű családi összejövetelek is, amelyeken a familia a maga teljességében megjelent, megtárgyalni a család helyzetét, aktuális állapotát. Maga a szituáció is kedves: elnököt, jegyzőkönyvvezetőt választanak, a szenior üdvözlését tolmácsolják – van valami ódon bája ennek a jelenetnek. De még inkább van haszna és fontossága, hiszen a rendkívül kiterjedt, egymástól fél országgrsznyi távolságra lakó család

csak ilyen módon tud áttekintést nyerni saját magáról. Csak így tudja a legfontosabbat, a családi köteleket megtartani, és a családot összetartani – valahogy így működött a nemesi Magyarország.

Minden aktuális eseményről értesülhetünk. Ki halt meg, ki született, ki lépett előre az érvényesülésben (azaz hoz újabb dicsőséget a családnak), hogyan áll a családtörténeti monográfia megírása. Kiderül, hogy van családi irattár, amelyet folyamatosan gyarapítanak. Készül az adatgyűjtés a nagy családfa megrajzolásához. Itt említik a kötetünkben kiadott Szontagh Pál életrajzot is. Papp-Szász Lajosné „oly művészi és érdekes módon írta meg nagybátyjának, néhai Szontagh Pálnak életrajzát, annyi gyöngédséggel, finom, intim árnyalással rajzolta meg az öreg kegyelmes úr nemes alakját, hogy mindezzel örök hálára kötelezett bennünket, egyben magának is állandó emléket biztosított” Majd hozzáteszik a jelenlévők megfelelő komolysággal: „Az értekezlet nevezett úrnőnek ezen fáradságért és nemes áldozatkészségéért őszinte, meleg köszönetét nyilvánítja.” Amiből természetesen az a következtetés vonható le, hogy Szontagh Mária a két visszaemlékezést elsősorban a családtörténet, a családi levéltár számára készítette el, publikálási szándéka nem lehetett.

És aztán sorjázunk tovább az érdekes családi ügyek. A Kaszára tervezett Szontagh szoba sorsa, egy vendéglős, aki a Szontagh nevet bitorolja, ettől eltiltandó, majd a szertartásos Kristóf serleg kiürítése a család egészségére.

Magában a jegyzőkönyvben nagyon fontos gondolatokat találunk, amelyek a családi mentalitás egészére vonatkoznak, s amely mentalitás Szontagh Pált is jellemezte. Azaz, hogy mi a

szerepe és jelentősége a család tagjainak a magyar közéletben. Igaz ugyan, hogy a család értékénél fogva kevesebb szinten van jelen a korabeli Magyarországon (1913), de ezen változtatni kell és lehet is. Ennek megfelelő módja a nevelés és a vagyoni helyzet megerősítése. Sőt, megfogalmazzák, hogy a család erkölcsi súlya nemcsak a diplomán múlik. Szükség van arra a többletre, amely mindig is jellemezte a Szontaghokat. Pontosan: „a helyes nevelés által elért társadalmi műveltség, mely a tudományos készséget harmonikusan kiegészíti, képesít nagyobb eredmények elérésére. Idegen nyelvek tökéletes ismerete, nagyobb külföldi utak által szerzett szélesebb látókör, a kedély, szív és ízlés fejlesztése.”

Kedély, szív, ízlés. Nézzük a maguk összetettségében ezeket a fogalmakat, s máris előttünk áll Szontagh Pál, Madách Imre lelkének „jobb fele”, a maga teljességében és szeretni valóságában.

Praznovszky Mihály

Jegyzetek

1. Karyzel (Krajzell) András (Bártfa, 1800. szept. 23.–Eperjes, 1866. dec. 28.): maga is Eperjesen tanult, majd a Kazinczy családnál volt nevelő, 1825-től haláláig pedig az eperjesi kollégium tanára. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. VII. k., Bp., 1900. 188. hasáb.)
2. Mint az a későbbiekben említett tanárok nevéből is kiténik, az evangélikus líceumról van szó (Szontagh Pál evangélikus volt).
3. Homokai Pál (Kecskemét, 1804. jún. 8.–Kecskemét, 1858. jún. 8.): Pozsonyban tanult, ahol irodalmi társulatot is szervezett, majd Selmecbányán találjuk, 1832-től pedig a losonci (evangélikus) líceum szónoklat- és költészettan tanára. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IV. k., Bp., 1896. 1086–1088. hasáb.)
4. Minthogy Fabó András a bányai evangélikus egyházkerületben folytatta lelkészi tevékenységét, így értelemszerűen a Nógrád megyei Agárdról, a mai Ósagárdról van szó.
5. Fabó András (Losonc, 1810. márc. 10.–Agárd [Nógrád megye], 1874. márc. 18.): evangélikus lelkész, az MTA levelező tagja; főképp teológiai, vallástörténeti és történelmi tárgyú írásai jelentek meg. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. III. k., Bp., 1894. 41–44. hasáb.)
6. Bónis Sámuel (Nagyfalu [Szabolcs megye] 1810. szept. 30.–Bp., 1879. nov. 22.): ügyvéd, több ízben országgyűlési követ, majd képviselő; 1848 végén őt bízták meg a korona Budáról Debrecenbe történő szállításával; 1849-ben igaz-

- ságügyi államtitkár. Felesége, nagyréthi Darvas Erzsébet a nővére volt Papp-Szász Lajosné édesanyjának, Szontagh Ferencné Darvas Ágnesnek. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I. k., Bp., 1891. 1214–1215. hasáb; Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. III. k. Pest, 1858. 246. old.)
7. Szontagh Lajos (1782–1848); ügyvéd, javadalmak jogi megbízottja. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822. old.)
 8. Gróf Berényi Mária Teréziáról lehet szó, aki Erdődy József halála után egy Csáky gróf jegyese volt, de még a frigy létrejötte előtt meghalt; születési és halálozási adatait nem ismerjük. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. II. k., Pest, 1858. 20. old.)
 9. Lischoviny (Lissovin, Lissovényi) Lászlóról (1795 körül–Pest, 1842. júl. 24.) lehet szó, aki Selmecbányán tanult és 1830-tól Pesten volt ügyvéd. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. VII. k., Bp., 1900. 1286. hasáb; Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. VII. k., Pest, 1860. 143. old.)
 10. Szerencsy István (?–1850): a szigethi Szerencsy család utolsó férfi tagja, 1830-tól királyi táblai ülnök, majd 1839-től 1847-ig királyi személynök és Arad megye főispánja volt, végül főpohárnokmesterré nevezték ki. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 692–693. old.)

11. A verebi Végh család tagjáról, Végh Ignácról (1789. dec. 19.–1842. aug. 26.) van szó, aki Fejér megyében kezdte pályáját, ahol főjegyző, majd országgyűlési követ volt, aztán kancelláriai titkár, országbírói ítélőmester, végül a pesti váltótörvényszék elnöke lett. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XII. k., Pest, 1865. 122–123. old.)
12. Radvánszky Antal (Radvány, 1807. jún. 7.–Radvány, 1882. jún. 7.): Zólyom megye országgyűlési követeként elsősorban vallási (a vegyes házasságokkal kapcsolatos) indítványaival keltett figyelmet, 1848–49-ben a megye főispánja volt. Előbb ezért, 1861 elején pedig a Februári Pátens ellen írott (de ki nem nyomtatott) röplapjáért hurcolták meg. (Forrás: Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. XI. k., Bp., 1906. 399–402. hasáb.)
13. Pulszky Ferenc (Eperjes, 1814. szept. 17.–Bp., 1897. szept. 9.): költő, író, publicista, régész, a Nemzeti Múzeum igazgatója, az MTA másodalelnöke, nógrádi táblabíró, országgyűlési képviselő. (Forrás: Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. XI. k., 221–246. hasáb.)
14. „Schneider János, Széchényi gróf gazdatisztje”.
15. Veszter Sándor (Késmárk, 1810. aug. 29.–Debrecen, 1864. jan. 22.): színész, táncos. (Forrás: Magyar Életrajzi Index a www.pim.hu-n, az adatbázisok között.)
16. Henszlmann Imre (Kassa, 1813. okt. 13.–Bp., 1888. dec. 5.): orvos, történész, művészettörténész, régész, lapszerkesztő; 1848-ban Szontagh Pálhoz hasonlóan Bécsben volt fogalmazó Pulszky Ferenc mellett. (Forrás: Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. IV. k., Bp., 1896. 707–721. hasáb.)
17. Messenhauser, Cäsar Menzel (Prossnitz, 1811. jan. 4.–Bécs, 1848. nov. 16.): politikus, író; rögtönítélő bíróság elé állították, és föbe lőtték. (Forrás: Constant von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich*. Siebzehnter Theil. Wien, 1867. 433–442. old.)
18. „A nyomomban van.”
19. Kossuth sógora, nővérének, Kossuth Emiliának a férje volt a lengyel származású Zsulavszky Zsigmond, akit 1852-ben családjával együtt száműztek. Brooklynban halt meg 1861-ben. Testvéréről nincsen adatunk. (Forrás: *Turul*. Arcanum Adatbázis Kft., CD-ROM.)
20. „egy gránátszilánk”.
21. „ők féltek”.
22. „Jó testem van.”
23. Jóllehet több fontos hivatalt viselő Nagy Lajos nevű személyt, köztük törvényszéki elnököt is ismerünk, a soproni törvényszék ilyen nevet viselő elnökéről nem állnak rendelkezésünkre adatok.
24. „ön jelenleg polgár”.
25. „mindegy, legfeljebb az esernyőmet használom majd”.
26. „Szontagh Pál, született a Nógrád megyei Szécsényben, 29 éves, evangélikus, nőtlen, az utolsó magyar Külügyminisztérium fogalmazója, az ellene felhozott és vallomásaiban is megerősített tényállás szerint segítséget nyújtott Bemnek, a bécsi fegyveres zendülés élén álló rebellisvezérnek, akit Windischgrätz herceg öfömlétségének 1848. okt. 26-án kelt kiáltványa kiadatásra jelölt, és nemcsak felajánlotta a saját lakását menedéknek, hanem 48 órás vendéglátás után rávette arra is, hogy a veszélyes bűnöző meneküljön el; a ha-

ditörvényszék az ellene lefolytatott vizsgálat után a büntető-törvénykönyv 1. rész 193. és 194. §-a értelmében az eltöltött 11 hónap vizsgálati fogságot még 2 év súlyos börtönbüntetéssel tetézte; ez az ítélet e hó 12-én kihirdetést nyert. Bécs, 1849. okt. 15. Cs. kir. Központi Katonai Vizsgálóbizottság.”
(*Rákóczi Katalin fordítása*)

27. Gróf Károlyi I. Ther. Valószínűleg gróf Károlyi Istvánról (Bécs, 1797. nov. 19.–Fót, 1881. jún. 12.) van szó, aki 1848-ban Pest vármegye főispáni helyettese volt. 1851-ben 400.000 Ft váltságdíj ellenében szabadult. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. V. k., Bp., 1897. 1092–1093. hasáb.)
28. Szontagh Antónia (Lapujtó, 1810. márc. 7. [keresztelés]–Szirák, 1886. okt. 20.): Szontagh István és farádi Veres Anna lánya; férje Szontagh Sámuel volt (elváltak). (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822. old.; Losonc evangélikus keresztelési anyakönyve; Turul XXX. k. 60–63. old.; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
29. Szontagh Ferenc (Lapujtó, 1814. febr. 20.–Lapujtó, 1886. máj. 26.) és nagyréthi Darvas Ágnes (Onga, 1818. ápr. 7.–Lapujtó, 1892. nov. 7.; házasság: Onga, 1838. júl. 4.). (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822. old.; Losonc evangélikus keresztelési anyakönyve; Lucfalva evangélikus halotti anyakönyve; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában; Református Levéltár, Daróczy-hagyaték).

30. Barsi József (Janólehota [Jánosgyarmat], 1810. febr. 23.–1893. febr. 18.): pap, statisztikus, az MTA levelező tagja. Vallási, közoktatási-statisztikai, közgazdasági, demográfiai tárgykörökben publikált, de szépirodalmi művei, sőt görög nyelven írt költeménye is jelent meg. Húszévi várfogságra ítélték; büntetését 1849. okt. 30-án kezdte meg Olmützben, 1856 nyarán amnesztiával szabadult. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I. k., Bp., 1891. 611–614. hasáb.)
31. Hajdu Lajos (Szentés, 1813–Kisújszállás, 1901. febr. 24.): evangélikus lelkész, főgimnáziumi tanár. Halálos ítéletet húszévi várfogságra mérsékeltek; Olmützben, majd Josefstadtban raboskodott, 1856 tavaszán amnesztiával szabadult. (A *keszi* nemesi előneve volt.) (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IV. k., Bp., 1896., 261–263. hasáb.)
32. Fráter Pál (Csécse, 1808. nov. 12.–Bp., 1877. dec. 27.): Nógrád megye országgyűlési követe, majd első alispánja. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. III. k., Pest, 1858. 258., 264. old.; Szirák evangélikus keresztelési anyakönyve; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
33. Mivel az állítás egyik fele több mint vitatható, ez kétséget ébreszthet a másik felével kapcsolatosan is. Madách Imre 1843. márc. 2-án keltezett levele már hosszabb ideje tartó, elmélyült barátságra enged következtetni, ezért csaknem bizonyos, hogy a megismerkedésre a korábbi években került sor. Másfelől a Szontagh Pált ugyancsak személyesen megkérdező Becker Hugó *Madách Imre életrajza* c. cikkso-

rozatában két helyen is azt állította, hogy Pesten ismerkedtek meg; mivel mindketten Pesten tanultak jogot, és tanulmányi idejük részben átfedte egymást, a pesti ismeretség tűnik valószínűbbnek. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha az ismeretség kezdetét az 1843-at megelőző időszakra és Pestre, a barátság kialakulásának helyszínét Balasagymatra, elmélyülését pedig 1843 elejére tesszük.

34. A kéziratnak jelenleg két példányát ismerjük; mindkettő az OSZK Kézirattárában található; az egyik (Madách Imre autográf) valóban füzet, a másik (Szontagh Pál autográf) azonban két lapra folyamatosan íródott. (Forrás: OSZK Kézirattára Oct. Hung. 716.)
35. Ez téves olvasat; valójában 1847-ből származik a gyűjtemény.
36. Vay Miklós (Alsózsolca, 1802. ápr. 29.–Bp. 1894. máj. 14.): septemvir, koronaőr, valóságos belső titkos tanácsos, 1860-ban kancellár, majd Borsod főispánja, élete végén a főrendiház elnöke. 1847-ben István főherceget kísérte el 45 napos körútjára; ebből az alkalomból született a *Nógrádi képcsarnok* c. gyűjtemény is. (Forrás: Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. XIV. k., Bp., 1914. 1011–1013. hasáb.)
37. Szontagh Istvánné farádi Veres Anna (1788 körül–Szécsény, 1859. máj. 4.) Szontagh Pálnak és Papp-Szász Lajosné apjának, Szontagh Ferencnek is az édesanyja volt. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822. old., Pótlék kötet, Pest, 1868. 147. old.; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)

38. A történetet Madách életrajzírói is kisebb-nagyobb eltérésekkel megemlítik.
39. Lisznyai Kálmán (Herencsény, 1821. okt. 5.–Buda, 1863. febr. 12.): költő, politikus; az 1840-es években a Nógrád megyei közélet szereplője. (Forrás: Herencsény evangélikus keresztelési anyakönyve; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
40. Lónyay Mária (Deregyő, 1831. máj. 18.–Berkesz, 1895. nov. 30.): Lónyay Gábor és Kazinczy Otília lánya, 1855. nov. 19-én gróf Vay Ádám felesége lett. [Forrás: Schönherr Gyula (szerk.): *Magyar nemzeti zsebkönyv. II. rész. Nemes családok I.* Bp., 1905. 400. old.]
41. Huszár Anna (Keszeg, 1839. márc. 30.–Pinc, 1884. nov. 30.): Madách Mária és baráthi Huszár József alispán lánya. (Forrás: Nézsa katolikus keresztelési anyakönyve; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
42. Károlyi Miksa (1818 körül–Pinc, 1890. nov. 25.): a szentimrei (gocsithszentimrei) Károlyi család tagja, 1858. jún. 1-jén, Alsósztrégován vette feleségül Huszár Annát. (Forrás: Alsósztrégova katolikus házassági anyakönyve; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
43. Ivánka Etelka (Kiszellő, 1826. szept. 28.–Dános, 1885. aug. 5.) egybehangzó vélemények szerint a megye szépe volt (mellesleg vallása és anyagi helyzete sem különbözött Szontaghétól), bár Szontagh előbb említett szerelmeit megelőzve, már 1846-ban nőül ment Szilassy Istvánhoz. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. V. k., Pest, 1859. 267.; Kiszellő evangélikus keresztelési anyakönyve, gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)

44. Szontagh Antal (Szécsény, 1864. jún. 11.–Szada, 1943. júl. 7.): Szontagh Pál öccsének, Tivadarnak a fia. [Forrás: Schönherr Gyula (szerk.): *Magyar nemzetségi zsebkönyv. II. rész. Nemes családok I.* Bp., 1905. 603.; Magyar Életrajzi Index a www.pim.hu-n, az adatbázisok között.]
45. Pulszkyt valóban meg is választották országgyűlési képviselőnek, helye azonban üres maradt a képviselőházban (ill. a nyitó ülésen a szintén képviselő Madách Imre barátját, Komjáthy Anzelmet ültette le a helyére), mivel az elfogatóparancs még érvényben volt ellene, s így megválasztása ellenére nem térhetett haza.
46. Muzslay Sándor (Nagyszombat, 1815. jún. 12.–Rád, 1902. szept. 9.): táblabíró és tiszteletbeli főjegyző volt Nógrádban. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal.* VII. k., Pest, 1860. 581. old.; Református Levéltár, Daróczy-hagyaték, a Huszár családnál!)
47. Greguss Ágost (Eperjes, 1825. ápr. 27.–Bp., 1882. dec. 13.): a Kisfaludy Társaság titkára (titoknoka), később másodelnöke, az MTA rendes, majd igazgatósági tagja. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* III. k., Bp., 1894. 1432–1443. hasáb.)
48. Dedinszky József (Makó, 1823–Makó, 1876. júl. 2.): országgyűlési képviselő, alispán. (Forrás: Magyar Életrajzi Index a www.pim.hu-n, az adatbázisok között.)
49. Tallián Lajos: valószínűleg Tallián Boldizsár somogyi alispán fiáról van szó (Nagy Iván terjedelmes családfáján mássutt nem szerepel ez a keresztnév), akinek életrajzi adatait azonban nem ismerjük.

50. A 40-es években Madách Imre is használta ezt az álnevet hírlapi cikkeiben. Nem kizárt a célzatosság, amennyiben Lónyay Menyhért Madách legjobb ifjúkori barátja volt, s kapcsolatuk még akkor is fennállt, amikor Madách Timon név alatt publikált; Lónyay tehát tudhatta azt is, hogy Madách ilyen álnéven publikált, másfelől Szontagh és Madách viszonya is ismert lehetett előtte.
51. Lónyay Menyhért (Nagylónya, 1822. jan. 6.–Bp., 1884. nov. 3.): országgyűlési követ, képviselő, a kiegyezés után pénzügyminiszter, majd miniszterelnök, az MTA elnöke. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* VII. k., Bp., 1900. 1383–1391. hasáb.)
52. Ez többszörös tévedés: Lónyay a pénzügyminiszteri posztot miniszterelnökre váltotta fel, s onnan távozott, de nem 1879-ben, hanem 1872 végén.
53. Móricz Pál (Taracköz, 1826. febr. 15.–?): köz- és váltóügyvéd, 1868-tól több ízben országgyűlési képviselő. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* IX. k., Bp., 1903. 302–305. hasáb.)
54. Kiss Lajos (Debrecen, 1814. dec. 14.–Bp., 1885. dec. 26.): előbb szülővárosa főjegyzője volt, majd a szabadságharc idején nemzetőr lovaskapitánya, 1861-ben polgármestere, később több ízben országgyűlési képviselője. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* VI. k., Bp., 1899. 365–366. hasáb.)
55. Péchy Tamás (Alsókázsmárk, 1829–Alsókázsmárk, 1897. szept. 17.): a szabadságharc őrnagya, 1867-ben alispán, 1869-ben országgyűlési képviselő; közmunka és közlekedésügyi miniszter, képviselőházi elnök. (Forrás: Szinnyei

- József: *Magyar írók élete és munkái*. X. k., Bp., 1905., 667–669. hasáb.)
56. Ghyczy Kálmán (Komárom, 1808. febr. 12.– Bp., 1888. febr. 28.): Komárom megye főjegyzője, országgyűlési követe, több ízben képviselőházi elnök, pénzügyminiszter. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IV. k., Bp., 1896. 1201–1204. hasáb.)
57. Kemény János (Pusztakamarás, 1825–Bp., 1896. márc. 26.): Kemény Zsigmond író öccse, a Kisfaludy Társaság alapító tagja, több ízben országgyűlési képviselő. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. V. k., Bp., 1897. 1433–1444. hasáb.)
58. Az írás szerzője Mikszáth Kálmán; a szöveget a CD-ROM-on is megjelent kritikai kiadás alapján közöljük.
59. A Nógrád megyei Agárdról (ma: Ósagárd) van szó.
60. Mudrony Pál (Késmárk, 1843. szept. 23.–Bp., 1891. nov. 1.): újságíró. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IX. k. Bp., 1903. 366–368. hasáb.)
61. Dulla: életrajzi adatait nem ismerjük.
62. Török Zoltán (Podrecsány, 1852–?): ügyvéd, Nógrád megye főjegyzője, 1884-től többször is a losonci kerület országgyűlési képviselője. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. XIV. k., Bp., 1914. 508. hasáb.)
63. Nagy Iván (Balassagyarmat, 1824. jún. 18.–Horpács, 1898. okt. 26.): történész, heraldikus, genealógus, az MTA rendes tagja. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IX. k. Bp., 1903. 620–628. old.; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
64. Bánffy Dezső (Kolozsvár, 1843. okt. 28.–Bp., 1911. máj. 24.): főispán, a főrendiház jegyzője, miniszterelnök. (Forrás: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I. k., Bp., 1891. 510. hasáb; Magyar Életrajzi Index a www.pim.hu-n, az adatbázisok között.)
65. Széll Kálmán (Gasztony, 1843. jún. 8.–Rátót, 1915. aug. 16.): pénzügyminiszter, bankár, miniszterelnök. (Forrás: Magyar Életrajzi Index a www.pim.hu-n, az adatbázisok között.)
66. „Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj.”
67. Veres József (Horpács, 1800–Horpács, 1881. júl. 17.): Szontagh Pál anyjának, farádi Veres Annának az unokatestvére. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XII. k. Pest, 1865. 147. old.)
68. Kosztolányi Andrásné farádi Veres Honoráta: Veres József nővére. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XII. k. Pest, 1865. 147. old.)
69. Veres Erzsébet: Veres József nővére. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XII. k. Pest, 1865. 147. old.)
70. Papp-Szász Lajos: az emlékiró férje, életrajzi adatait nem ismerjük.
71. Szontagh Blanka (1841. aug. 15.–Szalonna, 1910. dec. 2): előbb Szontagh Tivadar (1860-tól), majd Ivánka Ödön felesége. [Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822. old.; Schönherr Gyula (szerk.): *Magyar nemzetségi zseb-*

- könyv. II. rész. Nemes családok I. Bp., 1905. 603–604. old.; Református Levéltár, Daróczy-hagyaték; Lapujtő evangélikus keresztelési anyakönyve.]
72. Szontagh Tivadar (Lapujtő, 1832–Dolány, 1875. aug. 3.). [Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822. old.; Schönherr Gyula (szerk.): *Magyar nemzetségi zsebkönyv. II. rész. Nemes családok I.* Bp., 1905. 603. old.; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.]
73. Szontagh Antónia életrajzi adatait lásd a 28. számú jegyzetben!
74. Szontagh Mária 1812-ben született, s ezek szerint 1827 körül halt meg. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822. old.)
75. Trajtler István életrajzi adatait, azon túl, hogy 1828 és 1836 között nógrádi főszolgabíró volt (felesége: Veres Kata), nem ismerjük. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XI. k., Pest, 1865. 326. old.)
76. Valószínűleg Forgách József (1756–1829) császári-királyi kamarásról van szó, Zsigmond és gr. Nádasdy Erzsébet fiáról. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. IV. Pest, 1858. 209. old.)
77. Szontagh Sámuel (1810–Bp., 1889. febr. 11.); fia, Tivadar első feleségétől, Szontagh Antóniától született, akitől azonban elvált. (Forrás: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. X. k., Pest, 1863. 822., 826. old.; Vasárnapi Újság 1889. 7. szám (febr. 17.) 118. old.; Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49.* Bp., 1987. 314. old.; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
78. Szontagh Tivadar életrajzi adatait lásd a 72. számú jegyzetben!
79. Valószínűleg a karancsberényi grófi család tagjáról van szó, Berényi Miklós (Pozsony, 1777. dec. 9.–Bodok, 1853. szept. 18.) császári-királyi kamarásról. (Forrás: Magyar Életrajzi Index a www.pim-hu-n, az adatbázisok között.)
80. Nem tudjuk, kiről lehet szó; a de la Motte család magyarországi ágán Klotild (Clotild) keresztnevű hölgyet nem ismer a genealógiai irodalom.
81. Darvas Ágnes (Onga, 1818. ápr. 7.–Lapujtő, 1892. nov. 7.), az emlékiró édesanyja. (Forrás: Református Levéltár, Daróczy-hagyaték; Losonc református halotti anyakönyve; gyászjelentése az OSZK Aprónyomtatványok Tárában.)
82. Szontagh István (1839. jún. 14–15.–1900. márc. 12.). [Forrás: Református Levéltár, Daróczy-hagyaték; Lapujtő evangélikus keresztelési anyakönyve (az anyakönyvi bejegyzés szerint 14-e és 15-e között, vagyis éjfél tájt történt a születés).]
83. Szontagh Blanka életrajzi adatait lásd a 71. számú jegyzetben!
84. Bubla Károlyról (1808 körül–Alsópálfalva, 1864. ápr. 17.) van szó, aki a füleki járásban viselt csendbiztosi, majd főszolgabírói hivatalt. (Forrás: Leblancné Kelemen Mária: *Madách Imre-dokumentumok a Nógrád Megyei Levéltárban*. Salgótarján, 1984. 150. old.; Lucfalva evangélikus halotti anyakönyve.)

85. Breisasch: közelebről nem ismert személy.
86. „Az ezredes úrnak várnia kell, az őrnagy úr még alszik.”
87. Bónis Sámuel életrajzi adatait lásd a 6. számú jegyzetnél.
88. Sajnos az összegek és átlagok, talán elírás vagy kihagyás következtében, több helyen is eltérnek a számítottól.
89. Báró Podmaniczky Jánosról (Kamionka [Galícia], 1786–Rákoskeresztúr, 1883. febr. 8.), László és Radványzky Karolina fiáról van szó. (Forrás: Gudenus János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. III. k., Bp., 1998. 94–95. old.)
90. Mocsáry Dániel (Lapujtó, 1796. jún. 5.–Lapujtó, 1874. márc. 5.): Mocsáry Antal írónak, a Nógrád megyei monográfia szerzőjének a fia. (Forrás: Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. IX. k., Bp., 1903. 65. hasáb.)
91. Papp-Szász Tamás (Erdőtelek, 1885. jan. 19.–?): ügyvéd.
92. Lónyay Menyhért életrajzi adatait lásd az 51. számú jegyzetnél.
93. Gyürky Lilla (Eulália; 1839. máj. 12.–?): Gyürky Pálnak és harmadik feleségének, Vay Erzsébetnek a lánya (Almásy Ödönné).
94. Gyürky Béla: Gyürky Pálnak és harmadik feleségének, Vay Erzsébetnek a fia; életrajzi adatait nem ismerjük.
95. Gróf Vay Erzsébet (Berkesz, 1814–Pest, 1865. jan. 24.): Gyürky Pál nógrádi (kisterenyei) birtokos (krassói főispán) harmadik felesége. (Forrás: Gudenus János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. IV. k. Bp., 1998. 164. old.; Losonc református halotti anyakönyve.)

96. Prónay Gábor (Besztercebánya, 1812. ápr. 1.–Firenze, 1871. ápr. 1.): császári-királyi kamarás, az MTA levelező tagja; politikával, kertészettel, néprajzzal stb. foglalkozott. (Forrás: Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. XI. k., Bp., 1906. 181–185. hasáb.)
97. Szontagh István életrajzi adatait lásd a 82. számú jegyzetnél!
98. Szontagh Ágnes (1857. máj. 12.–1859. aug. 3.).
99. Szontagh Tivadar és Szontagh Blanka gyermekeiről, Szontagh Éváról (Gedeon Dezsóné; 1869. jún. 17.–?) és Szontagh Mártáról (br. Bothmer Béláné; Dolány, 1871. júl. 18.–?) van szó. [Forrás: Schönherr Gyula (szerk.): *Magyar nemzeti zsebkönyv. II. rész. Nemes családok I.* Bp., 1905. 604.]
100. „Isten óvja e házat, s mindenkit, aki itt be- vagy kimegy.”
101. „Ha úgy akarod, áldassék meg e ház.”
102. Valószínűleg a *Magyar nemesi családok* című 11 kötetes munkáról van szó, amelynek első kötete már 1911-ben megjelent; annak azonban, legalábbis a címlap tanúsága szerint, egyedül Kempelen Béla a szerzője; Berzeviczy Bélát mint szerzőt még Gulyás Pál sem ismeri
103. Szontagh Dániel: *Iglói és zabari Szontagh nemzetség*. Pest, 1864.
104. Rangon aluli házasságok.

Tartalom

Visszaemlékezés iglói Szontagh Pálra	5
Jegyzetek Szontagh Ferenc életrajzához	35
Függelék. Jegyzőkönyv.....	.49
Személyes utószó	63
Jegyzetek	75

A MADÁCH KÖNYVTÁR – ÚJ FOLYAM EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. I. Madách Szimpózium (1995)
2. II. Madách Szimpózium (1996)
3. Fráter Erzsébet emlékezete I. (1996)
4. Imre Madách: Le manusheski tragedija (1996)
5. III. Madách Szimpózium (1996)
6. Balogh Károly: Gyermekkorom emlékei (1996)
7. Nagyné Nemes Györgyi–Andor Csaba: Madách Imre rajzai és festményei (1997)
8. IV. Madách Szimpózium (1997)
9. Andor Csaba: Ismeretlen epizódok Madách életéből (1998)
10. Andor Csaba: Madách Imre és Veres Pálné (1998)
11. V. Madách Szimpózium (1998)
12. Fejér László: Az ember tragédiája bemutatói (1999)
13. Madách Imre: Az ember tragédiája. I. Főszöveg (1999)
14. Madách Imre: Az ember tragédiája. II. Szövegváltozatok, kommentárok (1999)
15. I. Fráter Erzsébet Szimpózium (1999)
16. VI. Madách Szimpózium (1999)
17. Imre Madatsh: Di tragedye funem mentshn (2000)
18. Majthényi Anna levelezése (2000)
19. Komjáthy Anzelm: Önéletírás (2000)
20. VII. Madách Szimpózium (2000)
21. Imre Madách: Tragedy of the Man (2000)
22. Fráter Erzsébet emlékezete II. (2001)
23. II. Fráter Erzsébet Szimpózium (2001)
24. Bárdos József: Szabadon bűn és erény közt (2001)
25. VIII. Madách Szimpózium (2001)
26. Madách Aladár művei. I. Versek (2002)
27. IX. Madách Szimpózium (2002)
28. Imre Madách: A Traxedia do Home (2002)
29. Enyedi Sándor: Az ember tragédiája bemutatói.
I. Az ősbemutatótól Trianonig (2002)
30. X. Madách Szimpózium (2003)

31. Imre Madách: Moses (2003 [angol fordítás])
32. Bódi Györgyné: A legújabb Madách-irodalom (1993–2003) (2004)
33. L. Kiss Ibolya: Erzsi tekintetes asszony (2004)
34. Becker Hugó: Madách Imre életrajza (2004)
35. XI. Madách Szimpózium (2004)
36. Árpás Károly: Egy Madách-beszéd elemzése (2004)
37. Madách Imre: Zsengék. Commodus – Nápolyi Endre (Madách Imre művei I. Drámák 1., 2004)

SOROZATON KÍVÜLI KIADVÁNYOK

- Madách Imre: Az ember tragédiája (2002)
Andor Csaba: Százegy aforizma (2002)
Györe Balázs: A jámbor Pafnutyij apát keze vonása (Györe Balázs művei 1., 2002)
Palágyi Menyhért: Madách Imre neje (2003)
Györe Balázs: A 91-esen nyugodtan elalhatok (Györe Balázs művei 2., 2003)
Frim Jakab: A hülyeség és a hülyeintézetek, különös tekintettel Magyarországhülyéire (2004)
Antal Sándor: Ady és Várad (2004)
Györe Balázs: A megszólítás ábrándja (Györe Balázs művei 3., 2004)
Tomschey Ottó: A XVIII–XIX. század magyar költői / Hungarian poets of the 18th–19th centuries

Megköszönjük, ha személyi jövedelemadója 1%-ával támogatja a Madách Irodalmi Társaság további működését és kiadványainak megjelentetését.

Adószámunk: 18066452-1-42

Címünk: 1072 Bp., Nyár utca 8.

Számlánk: Madách Irodalmi Társaság, 11707024–20345224

www.madach.hu